

zbog nesavršenoga zakona i zbog nezdravih političkih prilika, jer su pojedine partije radile što su htjele u samoupravi bez naroda i kako to rade i dandani, narod je odavno tražio, da se izvrše izbori tih samoupravnih poslanika, ali to ni do sada nije uradjeno. Iz tih razloga Lazić je tražio, da Državni Savet odobrava svaku uredbu.

A to što je bilo do sada, sudeći prema čl. 44. ovoga zakonskoga projekta: biće i odsada. Vlada želi ovim zakonom, odnosno članom 44. da favorizira većinu. Medjutim ako se favorizira većina, onda znači da se favoriziraju jedna ili dve partije, a ne favoriziraju se potrebe i želje naroda. Taj takozvani Dontov sistem u stvari je falzifikovan Dontov sistem. On je ne samo nepravičan, nedemokratski, nego u mnogim slučajima neizvodljiv, a ja ću to sad jednim primerom pokazati.

Da biste, gospodo, videli kako će da izgledaju izbori, koji se budu vršili po tom Dontovom sistemu, ja ću navesti jedan primer. Rudnički okrug birao je za Ustavotvornu Skupštinu tri poslanika. Da je ovaj Dontov sistem bio tada primenjen, onda bi to ovako izgledalo: radikali su dobili 3177 glasova, demokrati 3300, zemljoradnici 2102, komuniste 1071, svega glasova 9650. Kad se to podeli sa tri, izlazi prvi količnik 3216, a kako po odredbama toga člana sve liste koje nemaju koločnik otpadaju, onda bi demokrati dobili tri poslanika, radikali ne bi dobili nijednoga poslanika, niti zemljoradnici, niti komuniste. I tako bi, gospodo, 3300 glasača dobili tri poslanika a 6050 ne bi dobili nijednoga. Pretpostavimo, kad je to u jednom okrugu moguće, da se to desi u celoj zemlji u svim izbornim jedinicama. Pomnožite sa 100, onda izlazi da 330.000 glasova dobijaju 300 poslanika, 635.000 glasova ni jednoga! Eto, gospodo, kako će to izgledati, kad se budu vršili izbori po Dontovom sistemu. (Ljuba Jovanović: Onda su demokrati krivi!) To, gospodo, nije pravo, to nije demokratski.

Sad ću Vam, gospodo, čak dokazati, da je ova odredba čl. 44. zakona i neizvodljiva. Pretpostavimo,

da u jednom okrugu bude osam lista, što nije nemoguće i da svaka lista dobije po dve hiljade glasova, to je svega 16 hiljada, a taj okrug, u ovom slučaju srez, bira četiri poslanika. To znači, da je količnik 4 hiljade. Šta to znači? Znači, da nijedna lista neće imati količnik i onda taj srez neće imati poslanika. Sad, gospodo, pretpostavimo da se to desi u celoj zemlji, znači da cela zemlja ne bi imala nijednoga poslanika. Iz ovih napomena o ovom zakonskom predlogu, a naročito iz ovoga projekta iz odredaba o podeli mandata, vidi se jasna tendencija vladajućih partija da što više iscepkuju narodne snage i da na taj način dakle favoriziraju svoju većinu. To se vidi, gospodo još i iz one napomene, koju je, čini mi se, kazao g. Sušnik, kako samouprave nisu subordinirane jedna drugoj tako, da je opština podređena sreskoj samoupravi, a da je sreska samouprava podređena oblasnoj, nego su one koordinirane jedna drugoj, a sve su pod kontrolom državne vlasti. I tu je, gospodo, jasna tendencija, da se celokupna narodna politička snaga iscepka, te da se može izvršiti što bolje tutorstvo državnih vlasti i postići što bolja prevlast vladajućih partija.

Zato, gospodo, ja nalazim da zakon ovakav kakav je predložen ne može doneti nikakva dobra onima kojima je namenjen, da to nije nikakav korak napred demokratskom pravcu i da se mi tim nećemo približiti narodnoj vlasti, nego da je to još jedan pokušaj da se današnji režim što duže ostavi u snazi. Iz tih razloga, ja ću biti slobodan da glasam protiv ovoga zakonskog predloga.

Potpredsednik dr. Svetislav Popović: Ako su gospoda voljna, ja predlažem, da današnju sednicu prekinemo. (Čuje se: Prima se.) Današnju sednicu zaključujem, a drugu zakazujem za sutra u 9 časova pre podne s istim dnevnim redom.

(Sednica je trajala do 12 i po časova.)

LV. SEDNICA
ZAKONODAVNOG ODBORA
NARODNE SKUPŠTINE
 KRALJEVINE
 SRBA, HRVATA I SLOVENACA

držana 14. marta 1922. godine u Beogradu.

Predsedavao Potpredsednik dr. Svetislav Popović.

Zamenik Sekretara Jovan Magovčević.

(Početak rada u 9 i 15 časova.)

Potpredsednik dr. Svetislav Popović: Gospodo, ctvaram 55. redovnu sednicu. Molim g. zamenika sekretara, da izvoli pročitati zapisnik prošle sednice.

Zamenik sekretara Jovan Magovčević čita zapisnik 54. redovne sednice.

Potpredsednik dr. Svetislav Popović: Ima li prigovora na pročitani zapisnik? (Nema.) Prigovora nema, zapisnik se overava.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom redu je kao prva tačka: produženje pretresa u načelu izveštaja pododbora o projektu zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi.

Reč ima g. Jovan Gjonović. (Vojislav Lazić: Ja sam hteo jedno kratko pitanje pre prelaska na dnevni red.) Ja bih molio gg. poslanike, koji imaju pitanje da obaveste Predsedništvo pre no što počne sednica o pitanju koje će staviti. (Vojislav Lazić: Onda ću staviti pitanje drugi put.)

Jovan Gjonović: Mi smo, gospodo, pri ustavnoj diskusiji razgovarali o osnovima, na kojima je izradjen ovaj zakon. I, vidite, ja ne bih hteo da podjem drugim putem, kojim su pošli neki

moji drugovi, pa da počnem i ja nanovo jednu ustavnu diskusiju, da diskutujem o ustavnim odredbama, na kojima se zasniva ovaj zakon. Ja to ne bih učinio radi toga, što je prilikom diskusije o Ustavu govoreno na osnovu kojih ustavnih propisa da se izradi ovakav jedan zakon; to ne bih učinio i radi toga, što takvoj diskusiji ovdje nije mesto i što od takve diskusije sada nema apsolutno nikakve koristi. Ja nalazim, da između onih, koji su doneli Ustav, i nas koji smo protivu njega, postoji jedan spor, jedan ozbiljan spor; mi ćemo taj spor izneti pred narod, pa ćemo se sastarati da uverimo narod, da smo mi u pravu, i u tom slučaju promenićemo Ustav i ove zakone. Radi toga, eto, ne mogu poći onim putem, kojim su pošla izvesna gospoda, pa onda diskutovati ustavne odredbe, na kojima je zasnovan ovaj zakon. Ali, gospodo, ako neću da vodim diskusiju na taj način, ja moram odmah da konstatujem, da mi se čini, da je logično bilo i pametno je bilo prvo doneti zakon o administrativnoj podeli zemlje, pa onda ovaj drugi zakon. Jer, molim vas, od veličine oblasti zavisi, po mome shvatanju, i kompetencija, kompetencija znači krug poslova, koji će im dati da ih rade; pa naravno zavise i finansije; i onda zavisi i Državna Kontrola. Od veličine oblasti, znači, zavisi sve; oba ova zakona i onaj, koji je pre donet i ovaj, koji će biti sigurno sada donet. Tim pravilnim i logičnim redom nije se pošlo. Zašto? Ja, gospodo, neću da ulazim u to i računam, da je besposleno i besmisleno istraživati motive, radi kojih nisu vlada i većina izašle sa onim zakonom i zašto ga nisu pre rešile; nama su oni, uostalom manje više poznati. Radi toga ja ću sa nekoliko reči da se osvrnem na ovaj zakonski projekt ovakav, kakav je iznet pred nas.

Meni se čini, da pri oceni o ovakvom jednom zakonu treba imati u vidu četiri momenta: delokrug poslova; zatim finansije, finansiranje samouprave, način organizacije samouprave, odnosno način izbora i državnu kontrolu. To su, gospodo, četiri osnovna momenta, o kojima se mora voditi računa, kad se diskutuje o jednom zakonu o samoupravama. Po onome, kako je ovaj zakon u čl. 2. predvideo delokrug rada samouprava meni se čini, da je on mali, ako oblasti budu velike i da veliki, ako oblasti budu male. Jer ako oblasti budu male, onda ja ne znam, kako će one moći voditi računa o oblasnom saobraćaju, kako će moći voditi računa u opšte o socijalnim i kulturnim zadacima, koji su im ovim zakonom dati, da ih vode. One će biti nemoćne, dati im veliki krug poslova, znači, upropastiti samoupravu. Tako isto ako bi samouprave bile velike, onda bi im jedan veći deo poslova bio dat da ga rade. O tome ćemo, svakojako, porazgovarati onda, kad budemo specijalno diskutovali o ovome članu.

Ali, gospodo, vi znate, da svaki rad, svaki aktivitet, kako države tako i samouprave, zavisi od finansijskih sredstava, od finansijske moći bilo države bilo samouprave. E, pa sada, ja sam pročitao dosta pažljivo ovaj zakon i starao sam se da vidim, gde su ti prihodi, gde je taj finansijski kapacitet, kojim će samouprave moći izvršiti zadatke, koji su im određeni ovim zakonom. I vidim, da su porezi, prirezi, pokloni i tako štogod! E, vidite, gospodo, po mome shvatanju, to nije dobro, jer država pritiskuje porezima, oblasti će pritisnuti porezima i ja se bojim, da se ne desi u mnogim slučajevima, da narod ne pritisnu samouprave radi velikog poreza i prireza i da ih se radi toga ratosiljaju. Meni se čini, ako biste

hteli učiniti samouprave radnim i sposobnim za rad, trebalo im je dati druge izvore, dati im jake finansijske izvore, upravo da bi trebalo učiniti, da i one anticipiraju u prihodima od prirodnih bogatstava sa teritorije oblasti. Vidite, država je zgrabila šume, zgrabila je rude, lekovite vode, vodene snage i t. d. Država je, dakle, uzela sve to. Pa lepo, neka uzme, ali je svakojako trebala, ako je to načelno uzela i proglasila za državnu svojinu i državno dobro, onda je trebala bar pri eksploataciji tih dobara da da nešto i samoupravama, da i njima dopusti, da oni anticipiraju u iskorišćavanju tih prirodnih bogatstva.

Gospodin Sveta Popović, moj uvaženi drug i prijatelj, jučer reče, da bi bio za to, da se prvo uredi državne finansije, pa onda tek finansije oblasne. Mi, gospodo, sad ne govorimo o državnom finansijskom zakonu, mi govorimo o samoupravama. Govorimo o izvorima samoupravnih finansija. I kad mi govorimo o njima, ne slažem se, da treba čekati, dok ne uredimo državne finansije! Sad bi trebalo načelno kazati, odakle će samouprave dobiti izvor, novčana sredstva. Počnimo redom, rešavajmo ono što je pred nama, rešavajmo sada o finansijama samoupravnim, jer su one pred nama. Ja se bojim, ako se drugi prihodi ne daju samoupravama, sem ovih koji su nabrojani, bojim se, da će u najviše slučajeva narod biti nezadovoljan, da će biti preopterećen porezima i da će to u osnovi kompromitovati ideju samouprave. Radi toga sam učinio ovih nekoliko napomena i molim vas, da ih kao takove primite.

Pa, gospodo, radna sposobnost i život samouprava zavisi naravno od toga, kako će biti one organizovane, obrazovane. Meni se čini, da od kvaliteta samoupravnih skupština, samoupravnih tela, zavisi njihov aktivitet, zavisi kvantum njihovog posla, koji će izvršiti. Po ovom izbornom redu, koji je providjen za samouprave, čini se, da to pitanje nije dobro rešeno. Poštovani gospodin i moj prijatelj Kristan, lepo je juče to objasnio. On je izneo, da se po ovom izbornom redu može desiti, da jake partije ili bar znatne partije u jednoj oblasti ne mogu biti reprezentovane. Može se desiti da u svim izbornim srezovima ne dobiju potreban količnik, da bi dobili pravo na dobu mandata i na taj način partija biće eliminisana. Dok bi na pr. lokalne grupice, bez ikakve važnosti za državu i društvo u opšte, mogle dobiti količnik u jednom izbornom srezu i biti reprezentovane. Taj sistem vidite nije dobar, zato meni se čini, da bi trebalo, bar u ovom slučaju pri podeli oblasnih mandata, primeniti Dontov sistem. Ako nećete da budu oblasti izborne jedinice, onda primite bar Dontov sistem, a nek ostanu srezovi, kao što ste primili, kao izborne jedinice. Vidite, i po dosadanjem izbornom redu favorizirane su velike grupe, a kako će tek biti po ovakovom jednom redu! Ja bih hteo samo da zadržim Vašu pažnju nekoliko minuta, pa da Vam iznesem kako su velike partije i do sada bile favorizirane, a male grupe bile i po ovom dosadašnjem, proporcionalnom sistemu skoro ignorisane ili znatno oštećene. Evo iz ove knjižice, o izborima, koju je izdala Ustavotvorna Skupština, vidi se, da su velike partije na pr. radikali, demokrate i komuniste, da su imale mnogo više mandata nego što bi trebale da imaju prema svojim biračima, prema svojoj biračkoj snazi; dok male partije imaju nesrazmerno manje poslanika nego prema svom značenju i broju birača trebaju imati. Vidite, radikali imaju 94, a trebali bi da imaju 77; demokratska partija ima 92, a trebala je imati 84; komunisti su imali 58, a tre-

balo je 53. Dok na pr. uzmete manje partije: socijalistička partija ima 10, a trebalo bi da ima 12; naša stranka ima 3, a trebalo bi da ima 5. Jedina je od svih partija u Parlamentu zemljoradnička partija, koja je približno svojoj snazi dobila mandata. Cela ta partija ima 39, a imala bi ih 40.

Dakle, vidite, gospodo, i ovaj proporcionalni sistem favorizirao je velike partije. Sada kad tražite, da jedna lista ima količnik, pa da bi učestvovala u deobi mandata, znači savršeno okorišćavanje velikih. To je nepravedno. Meni se čini, ako bi trebalo da igde dozvolite da narod na direktan način utiče na upravljanje sobom, to bi trebalo da je kod samouprave. Tu bi trebalo pustiti da sve struje anticipiraju u samoupravama. Medjutim po ovom sistemu, meni se čini, da je to nemoguće.

Samouprave, gospodo, stvaraju se radi toga da rade. Po mojem shvatanju sam rad zavisi od širine delokruga i od slobode kretanja: Država, istina, mora kontrolisati rad samouprava. Ali je većina političara da tu kontrolu konstruišu tako, da ona ne bude odiozna, da ne prelje meru celishodnosti. Jer, ako predje tu meru, onda njihov aktivitet mora otpadati. Kad se neko boji i kad je uvek u strahu, da njegov rad bude osujećen, suspendovan, taj ne može onda razviti svoj aktivitet, taj ne može dobro raditi.

Vidite, gospodo, ovaj Vaš veliki župan, protivu kojeg smo bili i u ustavnoj diskusiji, ovaj veliki župan može suspendovati od izvršenja apsolutno svaku odluku oblasne skupštine! Lepo! Kad ste to primili, što nije trebalo, u principu, onda ste trebali primiti i ono drugo, što je s time u vezi, a to je, da se dobije sankcija za zlu volju i neznanje pri odlukama vel. župana. Kad bi ovo bila zemlja, gde je jako razvijeno zakonodavstvo, i gde je visoka kulturna svest njenih funkcionara, onda, može biti, ne bi bilo od toga štete. Ali mi znamo, gospodo, kakove mi predstavnike vlasti imamo i kakove možemo imati i zato ni ja, kao ni ma ko drugi, nisam siguran, da samouprava neće biti maltretirana, može biti čak i zlonamerno. Kad je to tako, onda morate dati jednu sankciju protivu toga. Vi tražite od velikog župana, da ima 15 godina državne službe, da ima fakultetsku spremu i kad je to tako, onda se taj veliki župan ne može za donete odluke, braniti neznanjem, on ne može i ne sme suspendovati jednu odluku oblasne skupštine zato što možda nije znao. On mora dobro da promisli što radi, jer suspendovati jednu odluku znači napraviti jedan atak na samoupravu. Pa onda treba zato imati sankcije, treba ga kazniti za to, ako to učini iz neznanja.

Ja se ne bih složio sa izlaganjem gosp. Popovića, koji nije za sankciju zato što bi oslabila autoritet vlasti i intenzitet državne kontrole. S time se ne mogu složiti. Vi osećate nezgodu od sankcije, da ne biste učinili kontrolu manje efikasnom! Ali morate voditi računa i o tom, da ne kompromitujete samoupravu. Kad metnem na jedan kantar kompromitovanje državnih činovnika, a na drugi kantar kompromitovanje samouprava, onda je za mene teže kompromitovanje samouprave nego državnog činovnika. Činovnik se može zameniti drugim, autoritet vlasti neće pasti. A ako se budu šikanirale samouprave u našoj zemlji, onda je autoritet samouprava sigurno pao. Ja bih, gospodo, posle ovih nekoliko načelnih zameraka koje sam učinio ovom zakonu, hteo da kažem svega još nekoliko reči.

Svi Vi osećate, svi Vi vidite, da nezadovoljstva ima u narodu dosta. Ja o njemu neću da govorim,

jer će biti prilike da o njemu skoro razgovaramo. Ali i ako ne bude, onda, moći ćemo govoriti o njemu slobodno pred narodom. Samo, ja bih Vas lepo molio, da Vi ovakvim odredbama ne učinite da to nezadovoljstvo bude veće. Jer, na kraju krajeva, država je jaka onda kad ona počiva na raspoloženju, na dobroj volji građana; a bogami, makar ona bila ma koliko jaka, a narod nezadovoljan, ona ne može biti solidna i dugo jaka država. Sumnjam, da će učiniti koristi zemlji oni ljudi, koji greškama povraćavaju narodno nezadovoljstvo.

Gospodo, ja bih Vas zamolio, da u interesu dobrog raspoloženja i u interesu zadovoljstva narodnog, izmenite izvesne odredbe ovoga zakona, koje nisu ne samo dobre, nego su sasvim loše. Toliko sam imao da Vam za sada kažem.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Ima reč gospodin dr. Ante Dulibić.

Dr. **Ante Dulibić**: Gospodo, ove samouprave, kako su predviđene u ovom zakonu, ne odgovaraju ni programu naše stranke, ni onom što smo predložili još za doba pretresa Ustava, a ne odgovaraju ni opštim potrebama, ni interesima, ni želji naroda. Ove samouprave kako su ovde stvorene biće imale po teritoriji, biće nemoćne po finansijskim sredstvima, neznatne po stvarnim kompetencijama i biće lišene vlastite volje i slobodnog samoodređenja.

Mi smo tražili, gospodo, kao što je poznato, autonomističko učenje države i tražili smo, da ostanu i dalje one upravne skupine kako su bile do sada. Glede, pak, suštine te autonomije, mi smo naznačili u našem naertu Ustava šta želimo, ali mi smo takodje naglasili, da smo voljni o pojednostim da pregovaramo. Gospoda iz većine, čim se istakla ta reč autonomija — izjavljivala su, da je nemoguće svaki razgovor i sporazum. Ipak do sporazuma se je moglo i moralo doći. Što se mene tiče, ja sam i danas uvjeren, da se nemoguće jedna te ista autonomija odrediti za svaku pokrajinu podjednako. Jer ja sam mišljenja, kako je i g. Popović naglasio, da bi prigodom, kad se stvaraju samouprave, trebalo uzeti u obzir faktičko stanje stvari, faktične prilike, da bi trebalo uzeti u obzir i političke i međunarodne, gospodarske, kulturne i sve druge prilike. Zato se ne bi mogla dati ista autonomija svakom kraju, ne zato što bismo hteli da budemo nepravedni prema jednom kraju, nego zato što hoćemo da mu želimo dobro. Mi znamo, da nema majstora koji može napraviti jedno odelo koje bi pristalo dobro jednom čoveku gorostasnom kao i jednom malenom čoveku, tako isto nema zakonodavca, koji će stvoriti zakon o samoupravama, koji bi odgovarao jednako prilikam i potrebam sviju delova države. Treba dati autonomiju prema sposobnostima, prema stepenu kulture i blagostanja jednoga kraja, pa onda pustiti vremenu da se dalje stvar razvija i nema sumnje da bi se radem od više godina došlo do željenoga izjednačenja.

Gospodo, kad je govor o autonomijama, dozvolite da reflektiram na govor g. Moskovljevića. Juče je g. Moskovljević hteo navesti još jedan razlog protiv našega stanovišta i rekao je, da naša stranka traži autonomije zbog konfesionalnih razloga. Ja ne mogu pojmiti, da je naš predlog, da se Dalmacija pripoji Bosni i Hercegovini postavljen iz konfesionalnih razloga, t. j. da se provedu kakovi konfesionalni ciljevi. Kad bi se Dalmacija pripojila Bosni i Hercegovini, svega bi katolika bilo 800.000 duša, a bilo bi pravoslavnih oko jedan milijon duša, a muslimana

500.000. Ja ne znam u tim prilikama, kako bi jedna stranka mogla provesti konfesionalne ciljeve kad bi se druge konfesije protivile. Inače, kad bi naša stranka htela reflektirati na konfesionalne razloge, onda bi bila stavila predlog, da se Dalmacija pripoji Hrvatskoj i Slavoniji. Tu bi se dalo što polučiti, kad bi se za tim težilo. (**Miloš Moskovljević:** To nije potrebno, jer tamo imate većinu.) Ali u Bosni i Hercegovini nemamo većinu. Dakle, gospodo, po mom uvjerenju oni, koji traže velike skupine, velike samouprave, ne rade u namjeri da provadjaju konfesionalne ciljeve. Jer, verujte, kad bi to jedna stranka imala na umu, kad bi htela poraditi za konfesionalne svrhe, ona bi tražila manje skupine, a ne veće skupine, jer u većim skupinama lako je da se stvore jake grupe sa protivnim idejama, i onda bi se došlo do nemogućnosti da se sprovedu oni toložnji konfesionalni ciljevi, od kojih se toliko zazire. Dakle, ne može biti govora o tome, da se traže te veće samouprave iz konfesionalnih razloga. Mi ćemo, gospodo, imati samouprave po ovom zakonskom nacrtu nejednake. Imaćemo jako malene samouprave i oveće samouprave, koje bi mogle možda po broju stanovnika da kubure, ali koje neće biti enakove, kako se opisuje od strane većine, jer neće odgovarati interesima i potrebama naroda. U tome baš, što ćemo imati samouprave sa manjim i većim teritorijem, leži jedna velika opasnost. Jer uzmimo, da bi neke veće teritorijalne skupine mogle vršiti razne više zadatke, analene to neće moći da učine. Sad, kako će se razvijati samouprave, zavisice od zakona, koji će u budućnosti biti stvoreni. Ti će zakoni odredjivati, do koje će granice djelovati i saradjevati samouprava u kojim predmetima, u kom opsegu i u kojoj formi.

Iz obzira prema malenim samoupravama, koje neće moći da ispune svoj zadatak, buduće zakonodavstvo, hotijuei sve da izjednači, neće povjeravati ni većim, sposobnim samoupravnim jedinicama nikakav viši zadatak niti će im htjeti proširiti djelokrug njihove nadležnosti. I tako samoupravni život neće moći da se razvija i unapredi.

Rekao sam, da su ove samouprave neznatne po svojoj kompetenciji. Ovde se puno hvalio čl. 2. i na temelju čl. 2. isticalo se, kako će samouprave biti velika blagodan za narod i za državu. I zbilja se tako lepo ovde čita, šta sve neće samoupravu da učine. One će graditi puteve, mostove, željeznice, regulisace potoke, čak će uvesti i automobilske i aeroplanske veze, vršice osiguranje protivu elementarnih nepogoda, osiguranje stoke, promicati zadugarstvo, zanate, industriju i sve blago Božje.

Zbilja, kad bi jedna samouprava mogla da provede sve ono što je ovde rečeno, onda bi gospoda iz većine, koji ovo brane, imali zaista pravo. Ali šta se ovde sve nabraja, sve to nisu ništa drugo nego naslovi bez teksta, bez sadržaja, a od teksta i sadržaja, što će im dati budući zakoni, će zavisiti, šta upravo znače samouprave i šta će one moći uraditi, koja će biti njihova kompetencija. Dakle mi imamo ovde samo naslove i ništa drugo. Ono što će biti kasnije, odredit će budući zakoni, i sve će svršiti s tim, bojim se, da će samouprave imati jednu funkciju čisto formalističke naravi.

Ako dobro pročitate, što je rečeno i za čas pretpostavite, da će se zbilja ovo sve moći provadjati, dočićete do snajšnjeg zaključka, da će samouprave biti kao male države. Kad bi tako bilo, padali bi svi

vaši prigovori, koje ste iznosili protivu autonomija, koje smo mi tražili. Ali ove samouprave ne znače ništa; nije u zakonu naznačen ni jedan minimum, što bi one imale pravo da rade samostalno.

Zašto samouprave neće moći da vrše one funkcije koje im ovde tobože zakon daje? Neće zato, što će biti finansijski slabe, što neće imati novaca, a i iz drugog jednog razloga, jer će centralna vlast i zakonodavstvo koje će doći uvek raditi da priveže samouprave da budu što više ovisne od centralne državne vlasti, a nikako se neće ići za tim, da im se da što više kompetencije i što veći delokrug rada.

Još u pododboru sam predlagao, da se već u zakonu ustanovi, da se oblasnim samoupravama stavi na raspolaganje stanovite vrste državnih poreza. Ja neću kazati koje vrste poreza, ali bez toga nije moguće nikakav rad, niti će biti moguće da ove oblasne samouprave razvijaju kakvu delatnost. Jer samouprave će imati, kaže se, i svoja vlastita dobra. Tih dobara, što se tiče bar Dalmacije, samouprave nemaju, nisu ih imale ni pre, pa ih naravno neće imati ni sada. Vlastitih prihoda dakle neće imati. Pa onda šta im ostaje drugo? Ostaju prirezi, a to je najodiosniji namet. Baš oblasne skupštine neće moći razvijati nikakvu delatnost, jer neće moći udariti toliko prireza, koliko je potrebno za vodjenje poslova, jer ako samo pomislimo koliko će biti troškova oko toga, da se uzdržava samo oblasni odbor, njegovo činovništvo, računarstvo, da se dadu poslaničima dijurne i plate, putni troškovi, već to samo će apsorbirati sav prirez, koji će se udariti na državni porez za izdržavanje oblasti; a kako će oblasti moći da vrše tek druge zadatke, ja to neću ni da spominjem. S toga, što će ove oblasti biti samo upućene na prireze, one neće uživati u narodu nikakve simpatije, to je van svake sumnje, i zato one neće u narodu moći delovati onako kao što je to potrebno. Druga bi stvar bila, kad bi ove samouprave imale na raspoloženju stanovite grane poreza: poreza na zemljište ili na kuće, na obrte i t. d. onda bi samouprave imale interesa i da promiču stanovite grane privrede. Samouprave bi radi poreza imale više interesa da promiču poljoprivredu, javne gradjevine, obrt i industriju i t. d. jer bi one od toga imale veliku korist, a ne bi se izdržavale samim teretom prireza, koji je, kako sam rekao, najodiosniji teret tim više, što su državni porezi jako visoki.

Nije se htjelo pristati, da se prepusti oblasnim samoupravama stanovite grane poreza, već je rečeno, da će se to videti kasnije. Naravno, obećanje ludom radovanje! Šta će se videti kasnije, to mi sada ne možemo da znamo. Fakat je da će se oblasti u prvom početku izdržavati od milostinje vlade, te je apsolutno isključeno, da će one svoj zadatak moći da ispune.

Rekao sam dalje, da će oblasti biti lišene svoje vlastite volje, samoodluke i slobodnoga raspolaganja. Već je bilo govora o tome, a i drugi govornici su istakli, kakav će biti državni nadzor nad oblastima. Ja priznajem, da državna vlast mora da ima pravo nadzora i da mora da vrši taj nadzor nad oblastima, ali po onomu, što ovaj zakon odredjuje glede nadzora, nema koraka, koji može oblasni odbor učiniti, a da za njim ne klipše veliki župan sa svojim nadzorom. Veliki župan ima pravo da prisustvuje i sednicama oblasnog odbora, a ne samo sednicama skupštine. I tako oni, koji budu izabrani u ovaj oblasni odbor, neće imati ni časaka slobode i mogućnosti, da na redovitom zboru i sastanku raspravljaju i pretresu koje pitanje, koje se baš može ticati istoga velikog župana i nje-

gove djelatnosti. Dogodiće se radi toga, da ovi odbori, umesto da u redovnim sednicama lepo i legalno pretresaju stvar i tu na pr. zaključče, da će se podignuti tužba ili žalba protivu rada velikog župana, oni će kradimice van sednice na tajnim sastancima, što je na uštrb ugleda samouprave i na štetu same stvari.

Zašto mora veliki župan da prisustvuje sednicama oblasnoga odbora? Mi smo pre mali tako zv. zemaljske odbore, ali nikakav član vlade nije imao prava da prisustvuje sednicama. Član vlade ima prava da obustavi izvršenje stanovitih zaključaka, ako smatra da su protivni zakonu ili Ustavu, a drugo pravo ne bi smeo da ima. Ovde je potpuno skućena sloboda oblasne samouprave. Oblasna skupština ima pravo da traži od velikog župana da razjasni stanovite stvari koje se tiču javne uprave, dakle ne samo samoupravne, nego i državne uprave. Veliki župan ima dužnost da toj oblasnoj skupštini podnosi izveštaj o tim poslovima državnim. Ali oblasna skupština na taj izveštaj velikoga župana nema prava niti da pisne! I u ovom zakonu izrečno je kazano, da je isključena svaka diskusija o izveštaju velikoga župana. To je jedna nerazložita odredba. Najpre je nerazložito, da narod na svojoj skupštini ne može da kaže svoje mišljenje glode načina kako se sa državom upravlja, onda je ta odredba nerazložita radi posledica, jer se neće raspravljati na redovan način u skupštini, pod kontrolom javnosti, nego će se o tome raspravljati i povesti govor opet na privatnim sastancima ili tajnim konveticlima, ili će se pokušati da se raspravlja povodom druge debate, kad za to mesta nema. Tu opet nastaje nered radi skućenosti samoupravne slobode.

Vidićete i druge smetnje, koje će bez dvojbe nastati u načinu kako će oblasni odbor voditi upravu. On se sastoji od više odbornika. Po ovim odredbama mi nećemo imati jedan oblasni odbor, nego ćemo imati onoliko odbora koliko ima članova. Sa svakom granom oblastne uprave upravlja samostalno odbornik, komu je ta grana poverena. On je i naredbodavac za izdatke, pa će se dogoditi prema onome, kako su kod nas radi strančarstva strasti raspaljene, da uprava u oblasti neće biti jedinstvena, neće se upravljati prema volji većine oblastne skupštine, jer će svaki odbornik raditi po svom čefu prema interesim njegove stranke. Ja mislim, ako se htelo učiniti nešto dobro, da je trebalo stvar tako urediti, da zaključke o upravi u svim granama donosi celi odbor, a da odbornici budu referenti pojedinih grana uprave. To samostalno vođenje poslova po jednom odborniku moglo bi vredeti za Ministre, koji stoje pod jakom kontrolom skupštine i raznih Odbora, ali ne ide da jedan odbornik ima istu vlast kao ministar, jer odatle će nastati veliki sukobi i svadje na štetu uprave i naroda.

Još bih imao nešto da kažem o izbornom redu. Meni se čini, da je ovaj izborni red ishitren. Ja ne znam, da li ovakav izborni sistem kao što je usvojen ovde, postoji u kakvoj drugoj državi. Ovo je nešto kombinovanoga iz raznih sistema, ali ne odgovara našim prilikama, a najmanje odgovara načelu proporcijalnog predstavnitva. Prama tomu kako su stranke rasejpkane, može doći do toga, da stranka, koja ima relativnu većinu, dobije gotovo sve mandate i da mnoge stranke, koje su dobile izborni količnik, ne dodju ni do kakvog mandata. Nadugo bi bilo to dokazivati primjerim i računim, samo konstatiram, da ne samo neće dobiti mandata stranke, koje nemaju prvi količnik, nego mnoge stranke neće ga

dobiti ni kad imaju drugi količnik, jer zakon kaže, da će o zadnjem mandatu, ako konkuriše više stranaka, kocka odrediti, kojoj će stranci taj mandat pripasti. Mogu i tri i četiri stranke, koje su dobile drugi količnik, konkurisati za taj mandat, jedna će ga dobiti kockom, dočim ostale stranke ostaju nezastupane. Ovo pitanje treba povratiti pododboru, da ga bolje prouči. Izjavljan, da ću glasovati protiv ovoga zakona.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Ima reč g. Drogenik.

Josip Drogenik: Gospodje poslanci, mi razpravljamo danas v načelu o samoupravi v oblasti in srezu. Po mojem mnenju bo prechalo mnogo nezadovoljnosti v naši državi, ko bo stopil ta zakon v veljavo. Kajti jaz mislim, da je velik vzrok nezadovoljnosti in neurejenosti v naši državi baš to, da narod ne sodeluje v samoupravah, kakršne so imale do sedaj mnoge pokrajine, med njimi v neki meri tudi Slovenija.

Predloženi zakonski načrt obsega mnogo dobrih določb, ima pa tudi nekaj napak, o katerih bom govoril obširneje pri podrobni razpravi. V glavnem se pa moram s tem zakonom strinjati.

Paragraf 2. naševa veliko število nalog, katere morajo vsiti te samouprave. Vendar pa zija v tem paragrafu tudi neka praznina. Lepo je vse to, kar naševa ta paragraf. Toda za vsako življenje je treba dušika in tega dušika v zakonskem načrtu, ko sam ga dobro preštudiral, nisem našel v zadostni meri.

Glavni nedostatek tega zakona je v tem, kakor so naglašali že predgovorniki, da ni v njem nobene jasnosti glede finančnih virov v samoupravi. Gospodje! V naši zemlji je poleg tega, da nimamo samouprave, še en razlog, da ne pridemo do konsolidacije: to je naša dosedanja davčna politika. Mislim, da bi bil baš ta zakon lahko sredstvo, s katerim bi mi prišli do boljše davčne politike. Videl sem, s kako demagogijo se je govorilo v zakonskem odboru o davku na zemljišče. Ta davek je bil povišan tudi v Srbiji vendar pa so se vse srbijanske stranke borile proti temu, da bi tako obstalo. In na naš Božić je zakonodajni odbor to povišanje v Srbiji razveljavil, a za prečanske kraje ne. Ta davek, ki ne pomeni nikakega znatnega finančnega efekta v našem budgetu, je mogel zbuditi tak vihar. Prepričan sem, da bomo v naši državi lažje prišli do izenačenja davkov v vseh drugih ozirih nego pri davku na zemljišče in pri obrtni davku.

Za to bi bilo najboljšje, če bi prepustili tiste davke, ki se najbolj protivijo izenačenju, posameznim oblastim. Kajti finančni minister je donekle dolžan, da da samoupravam potrebna sredstva iz državne blagajne. Če bi naš zakonski načrt določal, da spada davek na zemljišče in obrtni davek v delokrog posameznih oblasti, bi s tem samouprave dobile tisti dušik, ki ga rabijo za življenje. Mislim, da uvidijo umestnost in pravilnost tega mojega stališča tudi druge stranke. Vsaj iz govora zastopnikov posameznih strank moram to sklepati. Mi moramo na vsak način dati oblastim možnost, da bodo mogle izvrševati svoje naloge. Če uredimo oblasti na ta način, da bodo res sposobne za življenje, mislim, da bo prenehalo vse hujskanje raznih separatistov proti naši državi; kajti dobra samouprava bo uničevala njihovo delo.

Če pa sprejmemo predloženi načrt brez posebnih izjememb, se bojim, da ne bomo dosegli tega, kar želim vsi: da bi namreč naš narod imel v svojih samoupravah res v rokah dobro sredstvo za izboljšanje svojega položaja v vsakem oziru. Videli smo,

kako se gotove opozicionalne stranke zlohотно trudijo, da bi že v naprej kompromitirale ta — moram reči — krasni zakonski načrt. Zato bi želel, da bi mi eliminirali iz njega vse napake, ki ovirajo finančni elni razmah samouprave.

Zlasti gospodje iz Jugoslovanskega kluba pravijo, da narod ne zahteva tega, kar je tu predloženo, ampak da zahteva avtonomijo. Reči moram, da to ni točno. Slovenski del našega jugoslovanskega naroda neče plemenske avtonomije, neče je pod nobenimi pogoji. Dokaz temu je, da so se izrazile naše kmetske občine, da zahtevajo ustanovitev širokih samoupravnih oblasti, ki naj ne bodo plemenska, ampak ekonomska celina. Naš narod je sprejel dve oblasti: v Mariboru in v Ljubljani. To je dejstvo. Samo gospodje, ki tega nečejo, pravijo, da bodo vse te samouprave za vsako delo nesposobne. Nasproti temu moram reči, da to ni pravilno, da dajemo vse pogoje, da bodo te samoupravne edinice res kos svoji nalogi, da se bo državna mašina lepo kretala, kakor i administrativna mašinerija v oblastih.

Mislim, da bodo te samoupravne edinice — kakor obžalujem, da se Srbijanci niste složili za večje edinice — lahko medsebojno konkurirale v korist vsemu državnemu aparatu. Ako se bo videlo, da se ena samoupravna edinica ekonomsko dobro razvija, bo to v pobudo drugi. In baš to bo v prilog celokupnemu državnemu življenju in celokupni državni mašineriji.

Gospodje od Jugoslovanskega kluba so zamerili eno: da ta zakon ne govori o šolah. Gospodje, opozarjam samo na to, da oblasti tudi ne bodo nosile teh stroškov. Vse stroške za osnovne in druge šole je prevzela država. Vsi stroški se plačujejo iz skupne državne blagajne. Kdor mora nositi bremena, mora nositi tudi vso odgovornost. Če nismo sprejeli bremen za šolstvo na svoja pleča, mislim, da tudi ne moremo zahtevati, da nad njimi komandiramo. (Medklici poslanca dr. Dulibića.) Mislim, da bi zlasti pri nas v Sloveniji, kjer imamo hvala Bogu lepo urejeno šolstvo in dobro organizovano prosveto, narod težko nosil vsa bremena za vzdrževanje naših šol. V istini se moramo radovati, da je ustava predvidela, a da se za vse šolstvo briga celokupna država, da imamo v vselj-državi eno prosvetno politiko. Jaz nisem popoln pristaš centralizma, ampak pristaš popolnega državnega edinstva in kot tako moram zahtevati, da se naš narod izobražuje v istem mislu. To pa je mogoče samo tedaj, če imamo centralno osnovno šolstvo in centralno prosvetno politiko.

Želel bi, da bi gospodje pri nas delali tako, kako sem se uveril v srcu Vaše lepe Šumadije. Naš narod bi bil drugače vzgojen, če bi ga ne hujskali po novinah proti Srbiji in državnemu edinstvu. Gospodje, naši separatisti naj bi se učili tam doli. Bil sem na lepi šolski slavi v timoškem okraju. Nikdo ni vedel, da sem prišel tja. Prva pesem, ki so jo zapeli, je bila: »Slovenec sem«. Tako lepo se tamkaj vzgojuje deco za narodno edinstvo. Želel bi, da bi bilo tudi pri nas tako in da se ne bi hujskalo.

Gospodje, vem, da bom radi teh besed žrtev raznih napadov. Jaz sem to odkrito povedal, ker želim, da se ne uničuje kultura, ampak da se dviga kulturna in ekonomska moč v celi državi v korist celokupnemu narodu.

Kar se tiče volitev, gospodje, mislim, da je tu mnogo stvari, ki niso dobre in ki jih je treba popraviti. O tem hočem поблиže govoriti v podrobni raz-

pravi. Mislim, da bi bilo dobro, da pridržano strogi propore, zlasti oni, ki je veljal za volitve za ustavotvorno skupščino. V skrajnem slučaju pristanem na to, da stranke, ki niso dobile količnika, ne dobe mandata. To je donekle tudi moralno opravičeno. Da se v drugem slučaju podelijo mandati, kakor je to pravično, da se ne bodo dogajale stvari, katerih se tudi jaz bojim, da nobena stranka ne bo dobila količnika, da večina naroda ne bo dobila mandata, da bodo slučajni, v katerih bo relativna večina dobila vse mandate, to so stvari, o katerih nočem tu razpravljati. Prilika, govoriti o tem, se nam bo nudila v podrobni razpravi.

Vidim, da je vlada vodila računa o določbah ustave, da je širokogrudno vodila računa glede dela v oblastih in srezih. Gotove praznine, ki tu obstojajo, se bodo dale izpopolniti z vestnim in dobrim delom. Prosil bi gospode iz opozicije, da nas v tem podpirajo, in prepričan sem, da bomo uspeli.

Potpredsednik dr. Svetislav Popović: Ima reč gospodin dr. P. Čubrović.

Dr. Pavle Čubrović: Gospodo, pitanje o organizaciji oblasnih i sreskih samouprava zadire u mnogo dublju konstrukciju našega društvenog života. Ti zakoni koji se donose i koji treba da važe, oni moraju na prvome mestu da budu izraz celokupnih interesa našega celokupnog naroda i ono što prvenstveno moraju da posmatraju i da obuhvate, to su opšti društveni interesi, ili kako ih mi užim jezikom kažemo: državni interesi naše nacije. I u javnosti i u poslaničkim klubama ovde i medju mnogim poslanicima, koji apstiniraju od skupštine, mi često puta slušamo jedno gledište — čas ga slušamo, čas ga čitamo — koje pledira, da bi bolje bilo našu zemlju pokrajinski organizovati i doneti pokrajinske zakone. To se krsti čas rečju separatizam, čas rečju antidravljanstvo itd. itd. Ja, što se mene tiče, niti sam sklon, niti hoću, da neke zadnje pobude takvim mišljenjima dam. Ja sam sklon da svačije mišljenje tumačim, da dolazi iz najbolje pobude i to gledište koje se manifestuje u tome pravcu, ja ću da posmatram tako, kao da dolazi iz najboljih moralnih pobuda. Pa lepo, gospodo, šta hoće n. pr. to gledište koje zastupa pokrajinsko uredjenje ili organizaciju po pokrajinama ili kako bi se to najširim putem kazalo jednu jaču decentralizaciju organizacije društvene? Ono hoće jednu vrstu zasebnih zakona za pokrajine, jednu vrstu zasebne skupštine, zasebnih financija, zasebne organizacije, zasebne prosvete, zasebnog podizanja kulture a k tome dolazi i zasebno negovanje jezika i tradicija i istorijskih ostataka svega onoga, što je nama istorija liferovala od razvitka jugoslovenske nacije na ovome poluostrvu pa do danas. Mnogo ovoga možda ljudi i neče, ali teorijski, programski uzeto, ono dolazi kao prirodna konsekvencija toga gledišta koje takvu organizaciju, odnosno, takvo donošenje zakona želi. Po mom najdubljem uverenju, prijatelji našega naroda, prijatelji Srba, Hrvata i Slovenaca, pripadali oni krajnim društvenim elementima, bilo na kraju desnice, bilo na kraju leveice u političkom pogledu po političkim načelima, ako dublje udju u interese društvene, ako udju objektivno na osnovu čega treba da živi, da opstane i da se razvija naša nacija u budućnosti, uvideće da je to gledište iz osnova pogrešno i iz osnova štetno; i iz osnova štetno, ja to naročito naglašavam, a navesti ću razloge zašto tako mislim. Ja ću prvo da posmatram istorijski značaj takve organizacije.

Mi vidimo iz razvitka pojedinih naroda i iz života sadanjeg naroda, da oni narodi, koji su ekonomski jači, koji su nacionalno zbijeniji, jače povezani, kroz koje je prožmao jedan prosvetni duh, jedna nacionalna ideologija, da ti narodi javljaju se u društvenom i političkom životu kao snage, s kojima se mora ozbiljno računati. To su snage društvene, s kojima se mora računati i u internacionalnom pogledu, kao god i u pogledu unutaršnjeg sredjivanja njihovih prilika. Naprotiv, ako su ekonomske snage jednog naroda rastrkane, odvojene, ako je njihova nacionalna ideologija suviše rasplinuta, ako je prosveta disocirana, ako nema jednog sistema za izradjivanje čoveka, za izradjivanje jednog većeg kulturnijeg čoveka, onda takovi narodi zaostaju ne samo u ekonomskom pogledu, nego i u kulturnom pogledu.

Ja ću samo da navedem jedan narod, koji je nama komšiluk, to su Albanezi. Meni nije potrebno da govorim o nekim narodima tamo na zapadu, o narodima silnim, velikim i moćnim i u ekonomskom i u kulturnom pogledu, koji su daleko ispred nas, nego za nas je najeklatantniji primer jedna nacija, koja je tu pred nama na čomaku, koja za to što nema nikakve ekonomske organizacije, što nema ni prosvetne organizacije, ni nacionalne ideologije, ona ne predstavlja stvarno ništa. Ništa ne predstavlja! (Sakib Korkut nešto primećuje.)

Vidi se, da ono što je najvažnije u razvitku jednog naroda, to je ekonomska, prosvetna, ili prosvetno-nacionalna strana, koju treba koncentrisati, koju treba zbiti i onda se može da napreduje. Za sada s ovog gledišta posmatramo mišljenje ljudi, koji zastupaju, da bi dobro bilo da se naša država pokrajinski uredi. Šta znači pokrajinsko uredjenje? Evo što: na jednoj strani bila bi Srbija, na drugoj Vojvodina, na trećoj strani Slovenačka, na četvrtoj Bosna, na petoj Hercegovina, na šestoj Dalmacija, na sedmoj Crna Gora, na osmoj Sandžak, na devetoj Makedonija, na desetoj ko mu zna, što bi se rodilo! Može biti da bi Užičani proglasili zasebno neku naciju i onda bi se, gospodo, mi na taj način rasplinuli!

Ja pitam svakog ozbiljnog patriotu medju vama, šta bi predstavljala ekonomska snaga jednog odvojenog dela, šta bi predstavljala Crna Gora, šta bi predstavljala Hercegovina i jedna, recimo, polovina Hrvatske, kao što je Lika i Krbava i tamo toliki krševiti krajevi, koji su manje više pasivni? U ekonomskom pogledu mogli bi neki krajevi i da egzistiraju i da napreduju manje više, ali u celini uzev, ekonomski u većini bi propadali, a celina bi se gubila. Posmatramo li, gospodo, našu produkciju, proizvodnju, trgovinu, šta bi od toga bilo? Ta bi trgovina bila lokalna, imala bi smetnja da izlazi na pijacu, nju bi sputavale može biti monete, nju bi sputavali razni elementi, koji zahtevaju pokrajinski interesi i pokrajinske klase. To treba naročito naglasiti, gospodo, jer bi u pokrajinama klase sve više i više gurale u svom pravcu da zaštite svoje interese i one bi po socijalnoj mehanici išle sve dalje i onda bi može biti naposljetku proglasile samostalne države, koje bi bile bez ikakve veze medjusobne. Dakle, ja to posmatram u jednom ekstremnom pogledu. To gledište u tom ekstremnom pogledu niko ne zastupa, ali ja to ipak izvodim kao konsekvencu, koja bi neminovna izišla iz toga gledišta. Moje je mišljenje, dakle, da bi se i u samom ekonomskom pogledu i u ekonomsko-trgovačkom i u ekonomsko-saobraćajnom pogledu imao jedan minus i to jedan jak minus, koji

bi umanjivao ekonomsko-produktivnu moć naše nacije, a i u isto vreme onemogućivao da mi možemo imati jedan jači rezervoar finansijski, koji bi mogao da utiče na razvitak naše kulture i naše ekonomske moći.

Ovo isto što se opaža kad posmatramo ovo gledište sa ekonomske tačke gledišta, to isto mi vidimo i u pogledu, ako hoćete, vaspitanja i u pogledu te ideologije prosvetno-nacionalne. Jedna je, gospodo, jedna stvar i tu jasna stvar mi ne treba apsolutno nikad da zatajimo, jer ono što je istina, pa se taj, tome se samo daje značaj da postane jače, — dakle, jedna je javna istina, gospodo, da prema vaspitanju naših društvenih elemenata po pokrajinama, prema vaspitanju, prema nacionalnoj ideologiji, mi nemamo jednu izradjenu naciju. Mi smo jedan narod, mi smo stvarno jedno pleme, mi imamo jedan jezik, mi smo, dakle, jedna neosporno etnička jedinica, ali, gospodo, u pogledu vaspitanja, to je to što čini subjektivnu stranu lokalnih prilika, ta subjektivna strana ostala je razdvojena, nju je izradjivala istorija; nju su stvarale prilike u prošlosti, čas ekonomske, čas religijske, čas nacionalne, čas pritisak stranih država i taj prosvetno-vaspitni element on je dosta jak i s tim elementom takodje mora da se računati. Ako bismo sada stali na gledište pokrajinskog uredjenja, ako bismo donosili pokrajinske zakone, ako bismo učinili, tako reći, u neku ruku da se vaspitno-nacionalna ideologija i dalje razvija ovako posebno, kao što se ona do sada istorijski tako razvijala, onda ćemo mi time dati mogućnosti i dati prilike, da se vaspitanje i nacionalna ideologija, pa ako hoćete i socijalna ideologija u opšte kreće onim naviknutim putem, kojim ide svaka stvar, koja teži da se kreće onim pravcem, kojim se navikla da se kreće. I ako vi tim repulzivnim mehaničko-socijalnim snagama ne stavite na suprot atraktivne snage, snage koje približuju celini, onda ste vi razorili naciju i onda ste time zbilja stvorili mogućnost, da od jednog naroda kroz 100, 200 a možda i 300 godina postanu zaista tri naroda, koji će možda ne samo ovako dijalektički da se po nešto razlikuju, nego će se razlikovati medju sobom i po jeziku i po osećanju i po svima drugim osobinama. Da ne bi u opšte u tome pravcu stvari tekle, mi imamo da utičemo da se stvori centralna snaga, centralna ideologija, da se stvari razvijaju tako, kako će atraktivne snage uvek biti jače od onih repulzivnih mehaničko-socijalnih snaga, jer inače, ako to ne ispunimo, mi smo svoj zadatak promašili. Dakle kao što vidite, gospodo, ako se posmatra sa ekonomskog gledišta, organizacija po pokrajinama ima biti štetna. Ako se posmatra sa ideološke strane, ja smelo mogu da tvrdim, ona je sa nacionalnog gledišta i sa gledišta opštih nacionalno-kulturnih interesa štetna. Prema tome ja nalazim, gospodo, da je gledište, koje se lansira kao suprotno gledište centralističkom uredjenju države, iz osnova pogrešno. Iz istih ovih razloga, iz kojih nalazim da je to gledište pogrešno, iz tih istih razloga tvrdim, da je centralistički sistem uredjenja i centralističko donošenje zakona jedini savremeni način, koji odgovara našim sadašnjim prilikama.

Uz ove razloge, koji imaju da potkrepe taj princip centralističkog uredjenja zemlje i centralističkog donošenja zakona, imam da dodam i još jedan razlog, za koji ćete mi dozvoliti da ga nazovem čisto sociološkim razlogom. Vi, vidite, gospodo, da u društvu postoji borba. Postoji borba izmedju pojedinaća, izmedju klasa, izmedju staleža, izmedju na-

roda. Društveni život, politički život nije ništa drugo nego neprestani pokret — sudar raznih snaga socijalnih i te se snage čas odbijaju, čas privlače, čas sintetiziraju i slažu u nekom pravcu i one snage, koje budu najjače, određuju pravac našeg života. Naš život, kako je do sada tekao, po pokrajinama, znate, da je taj život bio politički život, koji nosi obeležje reakcionarne pretežnosti u određivanju društvenih snaga i društvenog života. (Glás: To stoji.) Elementi, koji su bili u našim pokrajinama kulturno jači, koji su bili finansijski jači, a ako hoćete u nekoliko koji su bili negda i istorijski jači, oni su određivali pravac društvene ideologije, određivali su pravac nacionalnoga vaspitanja, određivali su pravac celokupnog duhovnog razvitka po našim pokrajinama. I, gospodo, dozvolite mi, da budem toliko slobodan da kažem, da to vaspitanje, koje je do sada išlo u tom pravcu u nekim našim pokrajinama, t. j. to vaspitanje, ta nacionalna ideologija, ta društvena kultura, kojoj su određivale pravac one društvene klase, koje su nosile reakcionarno obeležje, mi malo nije išlo u korist niti našega nacionalnoga jedinstva, niti u korist jedne naše veće društvene kulture. Vi treba, gospodo, da imate ovo u vidu. Neka mi dozvole gospoda Slovenci, što ću baš sa njihovog terena da podjem. Ja se sećam jednoga dobrog ideologa u Slovenačkoj, čestita čoveka i čestita političara. To je bio Janez Krek. On se sav istrošio boreći se da suzbije onaj austrijski birokratski režim i njegove pristalice u Slovenačkoj, koji je imao jedan fatalan utisak na razvitak slovenskoga naroda. Šta smo videli u Bosni i Hercegovini? Neka mi ne zameri g. Korkut, ali ja ću smelo kazati, kad je austrijska vojska umarsirala u Bosnu, prvi su bili bosanski begovi, koji su skinuli čalme i poklonili se austrijskom caru. (Korkut prigovara.)

Gospodo, u Crnoj Gori 1911. god. ništa me nije čudilo više, nego kad je izdavano naredjenje, da se Vidovdan ne sme nikakva pažnja obraćati. Mi Srbi imali smo Vidovdan kao tužnu uspomenu, koje smo se uvek sećali i svaki Srbin Crnogorac nosio je u daši to tužno sećanje, ali kralju Nikoli, dvorskoj kamarii i čitavom jednom redu ljudi s njime, nije bilo u interesu, da se ta ideja razvija i ne samo ta ideja, nego i svaka druga ideja, koja bi i malo mirisala na jedinstvo, u kome on ne bi bio, sa svojim režimskim aparatom prvi. On je svaku takvu ideju suzbijao, pa se čak izbegavalo zvati se Srbijom, i radije se govorilo o «Crnogorstvu». (Ljuba Jovanović prigovara.) Ja navodim, gospodo, one primere, koji su eklatantni i verujte mi, ako bi se ovde u Srbiji izvršila stroga analiza, vi biste videli, da i ovde imade ljudi, da imade čitavih redova, koje ne treba baš mnogo mikroskopki tražiti a da ih se vidi, da su i oni isto tako naginjali tim više lokalno pokrajinskim interesima, da su naginjali više lokalno-pokrajinskom mentalitetu itd. Sreća je samo u ovom za našu celu naciju, što su široke narodne mase i po mentalitetu i po osećajima bile jedna vrlo jaka snaga i rezervoar tako zdravih nacionalnih instinkata, te se takav pokret nije mogao, u te mase da ulije, i da ih skrene sa zdravog nacionalnog pravca, a kad bi se ostavilo da u ljudce te iste snage, ti isti reakcionarni elementi produže voditi politiku svojih čisto klasnih interesa u odvojenim pokrajinama, to bi vrlo malo imalo dobrog rezultata. (Etbin Kristan: Pokrajinske ideje potiču iz feudalizma.) Ja sam to naveo radi toga, da se malo objektivnije razmisli o toj stvari. U današnjim prilikama, u kojima mi živimo,

vidimo, da su ove prilike vrlo ozbiljne u svakom pogledu i ako mi želimo, da naša nacija i ekonomski i kulturno u opšte, pa i nacionalno, predstavlja jednu jaču snagu, onda moramo da ove elemente, koji teže tim linijama pokrajinskih interesa, koji teže održavanju pokrajinskih klasnih interesa na račun celine, suzbiti i dovesti ih u sklad sa opštim interesima celine, u sklad sa interesima celokupnog naroda. Da bismo to postigli, moramo organizovati zemlju kako treba u pravcu opšteg društvenog, državnog interesa, a mi to prema današnjim prilikama ne možemo na drugi način postići nego jednim sistematskim centralizovanjem zakona, centralizovanjem ekonomske i kulturne snage, nacionalne ideologije, prosvete, celokupne kulture, pa ako hoćete i žurnalistike i javne društvene kritike i to je jedan veliki društveni posao.

Ako sa ovog gledišta bacimo pogled na ovaj nacrt zakona koji je pred nama, mi ćemo uvideti, da je njegova ideja neosporno dobra. Osnovna crta ovog projekta jest u tome, da se centralizuje s jedne strane sve ono što ide opštoj nacionalnoj koristi, da se centralizuje sve ono što učvršćuje nacionalno jedinstvo i što pojavljuje opštu snagu nacionalnih snaga; ovim meću da kažem da je ovaj nacrt zakona savršen, i da je dao mnogo, jer se prema današnjim prilikama ne može mnogo mi dati, pa ne daje ni ovaj nacrt mnogo — ali ipak daje nešto, što je vrlo dobro i što se da vrlo dobro da iskoristi i primeni u pogledu razvijanja kako individualnih, tako isto staleških i klasnih interesa i sposobnosti.

Načelno uzav ovaj projekat je uneo taj princip, koji centralizuje snagu i u ekonomskom pogledu i u administrativnom i u prosvetnom pogledu, a u isto vreme dopušta, da oblasne skupštine i sreske skupštine — a opštine već same po sebi dolaze — imaju jednu individualnu mogućnost za razvitak, da imaju individualno polje rada, u kojem mogu da покажу dosta delatnosti. Ako te samouprave budu do rasle tim svojim ciljevima biće dobro.

Ja ne znam ko je od gospode ovde kazao, čini mi se da beše g. Popović, da će svaki zakon biti dobar, ako su ljudi dobri. To je tačno. Zaista kad bi svi ljudi bili pismeni, onda se pismenost ne bi trebala po školama učiti, a kad bi svi ljudi bili dobri i valjani, onda ne bi trebalo praviti zakone. Ali ipak takva jedna pretpostavka, gospodo, ne isključuje niti daje pravo zakonodavcu da on polazi sa gledišta, da «kad bi bilo ovo, onda bi bilo i ono», nego zakonodavac mora da računa s onim realnim snagama, sa onim kulturnim, prosvetnim itd. snagama, koje su tu u životu, i prema tim realnim snagama da donosi zakone. Snage realne, koje nas treba da rukovode pri donošenju ovih zakona, jesu: s jedne strane elementi, koji su ostali, kao nasleđe, od Austro-ugarske a koji baš ne teže za narodnim jedinstvom, a s druge strane imamo elemente, koji su ostali u drugim pokrajinama, manje više, i koji takodje nisu za puno jedinstvo, i koji žele da tamo stvore zaseban život. Takvih elemenata imamo svukuda na našem terenu. S druge strane imamo realne snage, koje su za jedinstvo, za zaštitu opšteg narodnog interesa, i ove snage stoje u suprotnom položaju prema prvim snagama. Zakonski projekat mora društvene snage tako dovesti u vezu, da one snage, koje su protivu opšteg interesa, budu suzbijene, i da se uvek osećaju slabije. To je vrlo potrebno da se načelno istakne i da se zakonski predvidi. I to je ovaj zakonski predlog predvideo. Imate organizaciju oblasti i sreza, orga-

nizaciju vlasti u tom smislu sprovedenu do kraja. Funkcije koje se vrše u pojedinim tim jedinicama konstituisane projektom ovog zakona, svakako nose manje više tip jedne države, koja se stvara i koja treba i mora da se stvori i mi treba sa tim da se pomirimo i mi moramo taj fakt uvek da naglasimo i svakom da stavimo do znanja. I meni je, gospodo, krivo, što veliki župan barata u sve stvari oblasti i sreza, ali kad znamo sa kakvim elementom on ima da se bori, ja i na to moram pristati, jer se on tu javlja kao predstavnik opštih državnih interesa, jer ima elementa, koji nisu za ovu državu. Mi moramo da računamo, kao što rekoh, sa realnim elementima i realnim snagama, koje moraju tu da budu, i da se svi zakoni stave u službu jednog opšteg interesa. I veliki župan ima da štiti taj opšti interes. Naravno, gospodo, kad mi govorimo ovde o zakonu i funkcijama zakona i kad govorimo da se ti zakoni prave na podlozi realnih snaga, koje danas postoje, i da zakoni ovači moraju postojati prema današnjim realnim snagama, mi više ne kažemo, da pravimo večne zakone. Nikakvi zakoni se ne prave za večita vremena, nego se prave prema prilikama i vremenu za koji se ti zakoni prave. I kad ovaj nacrt zakonski posmatramo sa toga gledišta i vidimo kakve su te realne snage na osnovu kojih se ima doneti, onda ovaj nacrt zakona može se potpuno u načelu da primi. Ja ću glasati za njega da se primi, a što se tiče u pojedinostima, ima izvesnih nedostataka, o kojima ćemo razgovarati kad na ta pitanja predjemo.

Potpredsednik **Dr. Svetislav Popović**: Ima reč g. Ministar za Konstituantu.

Ministar za Konstituantu **Marko Trifković**: Ovaj je zakon, gospodo, narodni poslanici, vrlo važan, on je jedan od najvažnijih zakona sa kojima ima da se bavi naša Narodna Skupština. A da je on tako važan, nije potrebno naročito da dokazujem, jer to već pokazuje sama sobom ova opširna debata. U ovoj načelnoj diskusiji koja se vodi već tri dana, uzele su učešća sve partije, i prvi govornici sviju partija izneli su i svoja lična gledišta, kao i gledišta svojih partija, što je sve najbolji dokaz, koliko se mnogo polaže na važnost ovoga zakona. Ali, ne samo da je ovaj zakon važan, nego, što je glavno u ovoj stvari, on je i vrlo dobar. A da je dobar vi ste imali prilike ovde da čujete od najistaknutijih partijskih govornika, koji su izneli tako mnogo dobrih, lepih i korisnih strana ovoga zakona, da sam ja oslobođen dužnosti da opširno ulazim u detalje zakona i da sam iznosim sve njegove dobre i korisne strane. (Dr. **Josip Hohnjec**: Rđjave strane su premalo izlagane.) G. Hohnjec kaže »rdjave su strane premalo izlagane«. To je tačno, gospodo. Ja se tu slažem sa g. Hohnjecem. Posle toliko vremena da se i nas dvojica složimo. A premalo su izlagane iz prostog razloga, što ih premalo ima. Ja razumem težak položaj onih koji su trebali da iznesu rdjave strane ovoga zakona. Njihov je položaj zbilja bio vrlo nezgodan, jer iznositi jednom dobrom zakonu rdjave strane, to je zbilja malo poteže. Nije oskudevala kod njih dobra volja da iznesu rdjave strane zakona, ali njih u opšte nije bilo. U oskudici stvarnih zameraka ovome zakonu, gospoda su morala da idu u Englesko Zakonodavstvo u Englesku Državnu Upravu, i da nam ovde, i po ne znam koji već put, ističu autonomije. Gospodo, mogu autonomije biti i dobra stvar, ali njima nema mesta ovde, kada se vodi diskusija o ovome zakonu. Dok se vodila diskusija o Ustavu, onda se moglo diskutovati i onda je bilo mesta di-

skutovati o autonomijama, ali kako je većina poslanika našega naroda Srba, Hrvata i Slovenaca našla da namia ne trebaju autonomije nego nam treba unificirana država — onda treba, bar u ovakvim prilikama, prekinuti razgovore o autonomijama.

Ja hoću, gospodo, — ovom prilikom da skrenem vašu pažnju na reči, koje je g. Kristan ovde, dodirujući to pitanje o autonomijama izrekao.

On je naročito istakao, kako se autonomije od izvesnih grupa danas drukčije, šire i teže, shvaćaju i razumeju nego što se to ranije razumevalo u vremenu kad izvesni delovi našega naroda nisu imali svoju državu. G. Kristan je naročito podvukao, da se je onda tražila manja nezavisnost, manja odvojenost od te tuđe države nego što se danas traži od svoje sopstvene države. Onda su se pravile veće konekcije toj tuđoj državi, no što se ima raspoloženja kod izvesnih političkih grupa da se čini svojoj rođenoj državi. Izgleda, gospodo, da izvesni političari ne mogu nikako da se sviknu, da je ova država doista njihova država, pored notornih koristi koje naš celokupan narod ima i treba da ima od nje. Kad ne mogu, gospodo, prvaci politički da se sviknu na to, možemo li to onda tražiti od prostoga naroda, ili možemo li zameriti prostome narodu što se povodi za tim svojim prvacima. Ja sam, gospodo, u jednom svome govoru izneo da je u jednoj vladi koja je imala 17 ministara, bilo 5 Hrvata, 3 Slovenca, jedan ili dva Hrvćana, a da je u isto doba postojala Hrvatska Pokrajinska Vlada i da je u isto doba postojala Slovenačka Pokrajinska Vlada u Ljubljani, stvorena na mesec dana pre našeg narodnog ujedinjenja, a da je vlada Kraljevine Srbije koja je najviše ujedinjenju doprinela, utopiv se odmah pri samom ujedinjenju u centralnu vladu, prestala postojati. I dok su svi krajevi pored svojih predstavnika u centralnoj vladi imali i svoje čisto pokrajinske vlade, koje su radile samo za dotične pokrajine, Srbija i Crna Gora bile su bez svojih zasebnih vlada. Medjutim Sibića i Crna Gora — to još niko nije pokušao da ospori u Parlamentu — pretrpele su najviše muka i patnje i podnele najviše žrtava u ovome ratu, te su njima dvema najviše bile potrebne zasebne vlade, koje bi se specijalno o njima brinule. Što gospodo, danas u ovoj vladi u kojoj na 24 muslimanska poslanika imamo 2 ministra muslimana, a na 9 poslanika kmetijske stranke jednoga ministra iz te stranke, što u današnjoj vladi nemamo više Hrvata, zato ne može biti kriv ni ozloglašeni centralizam ni Sibićanci, nego mogu biti krivi samo oni Hrvati kojima oskudeva politička mudrost i takt. (Odobranje, vrlo dobro, tako je.)

Kad bi izvesna gospoda imala više političke mudrosti i uvredljivosti, a manje pretencionalnosti, da ne rečem što drugo, onda bi ta gospoda bila na onim mestima sa kojih se ovim narodom upravlja i sa kojih se ovom narodu koristi, a ne bi radila ono što našoj državi i našem narodu, koji je željno čekao svoju slobodu i ujedinjenje, samo štete i nezgode donosi. (Opšte odobranje.)

Moje je uverenje da ova država koja je ideal trezvenih Srba, Hrvata i Slovenaca, država u čije temelje je položen brdo kostiju, natopljeno morem krvi naših najboljih sinova, ne može se porušiti rezolucijama i memorandumima. (Odobranje.)

Kao što sam već rekao, moja dužnost kao ministra, koji je podneo ovaj zakon Narodnoj Skupštini, olakšana je u pogledu njegove odbrane. Zato i ne mislim da budem opširan i za to ću izneti sad

samo nekoliko od mnogih dobrih strana, kojima se ovaj zakon odlikuje. Na prvo mesto ovaj zakon potpuno obezbeđuje narodu u okrugu i srezu slobodu i široku samoupravu, da se o svojim interesima i o svojim pravima on sam može brinuti i da je on pravi instinski gospodar. (Dr. Josip Hohnjec: Bez novca!) Izbor organa koji imaju da vode brigu o narodnom blagostanju u okrugu i srezu, obezbeđen je tako, da na ta mesta u oblasnu skupštinu, u oblasni odbor, u sreski odbor mogu doći samo oni ljudi koji uživaju puno, istinsko, pravo poverenje naroda, da će njegove poslove moći raditi i svršiti sa najviše brige, sa najviše umešnosti i sa najviše znanja i spreme. Vrlo veliki broj članova ovoga projekta zakonskog govori samo o tome kako će to pravo narodu da se potpuno obezbedi, i u koliko sam ja slušao govornike, nijedan od njih nije ustao, da kaže da ima koji član u ovome zakonu, koji ometa ostvarenje te narodne volje. Od tolikih članova da pomenem samo čl. 4., koji kaže: »Oblasna se skupština biva opštim, jednakim, neposrednim i tajnim glasanjem na četiri godine«. Ovaj član pokazuje koliko je ovaj zakon slobodoman, koliko u osnovi ovoga zakona leži želja za ostvarenjem prave narodne volje. Dalje, ovaj zakon daje široku kompetenciju i okružnoj i sreskoj samoupravi. Ja ću da izostavim aeroplanske veze, o kojima je u ironiji govorio g. Hohnjec, ali ću da pomenem da u krug rada oblasne samouprave spadaju svi poslovi: gradjenje lokalnih železnica, kanala, pristaništa, mostova, cesta, regulisanje potoka i bujica, otklanjanje opasnosti od poplava, iskorišćivanje prirodnih dobara, (Dr. Josip Hohnjec: Kažite, g. Ministre, ko će to platiti?) staranje o unapredjenju oblasnih privrednih interesa, natarstva, stočarstva, voćarstva, rečno i jezersko ribarstvo i t. d. i t. d., što je sve opširno pobrojano u četrnaest tačaka člana 2.

Zakon daje oblasnim samoupravama vrlo široku kompetenciju i mi se možemo pitati da li će oblasni i sreski predstavnici biti u stanju da izvedu sve ovo što je njima stavljeno u dužnost? Nesumnjivo je, da se u svima krajevima neće raditi istom energijom na svima poslovima. U nekom kraju obratiće se pažnja na jednu vrstu poslova, u drugom na drugu, no, posle dve, tri, četiri godine kad budemo proučavali i uporedili rad svih oblasti, mi ćemo videti različne rezultate i prema tome ćemo moći ovaj zakon izmeniti i dopuniti. Od te široke kompetencije neće ni u kom slučaju biti štete, od nje može biti samo korist.

G. Hohnjec mi dobacuje, a sredstva, a sredstva? Jeste ne vredi ništa kompetencija bez sredstava. Ali u čl. 73. mi smo poredjali jedan veliki broj finansijskih sredstava, i sa tim sredstvima ako se bude umešno, pametno i znanstveno raspolagalo, moći će se vrlo mnogo uraditi od ovoga što smo ovde predvideli, i što smo im stavili u zadatak. Tu pored poreza, prireza, i taksa vidite da oblasti mogu praviti i zajmove, pa onda se predviđaju i dotacije i pomoć, koja će se umožiti u budžet od strane države. (Dr. Josip Hohnjec: Obecanje ludom radovanje.) Kad podjete odatle, »obecanje ludom radovanje« onda nema ništa sve do momenta, dok ne budemo izglasali u budžetu te dotacije i tu pomoć. Ali će onda kad se to ostvari oni koji danas kažu »obecanje ludom radovanje«, naći jednu drugu narodnu izreku, i mi ćemo biti primorani da čekamo da prođe opet jedan razmak vremena i da im onda opet dokažemo da se i ta izreka njihova nije ostva-

rila, i oni će onda pronaći jednu treću izreku, pa se tako mi nikada nećemo ni sresti ni susresti, ali je narod tu, koji će presuditi izmedju nas i Vas. (Vrlo dobro.)

Oblasnoj i sreskoj samoupravi ostavljene su određene ruke, da se sami brinu o svemu onome, što je u čl. 2. stavljeno u dužnost. Vi ste videli da u tom pogledu ne može da se čine primedbe. Istina, ima ovde jedan član, koji je zbilja u ceo ovaj zakon vrlo nezgodno upao, i koji pravi nezgodnim ono lepo raspoloženje za ovaj zakon. Ali je tu nešto slučajno ispalo. To je odredba koja govori, da veliki župan može da zadrži svaku odluku oblasne skupštine.

Jeste, ja evo ovde u načelnoj debati izjavljujem, da je to pogreška i da ću učiniti ispravku ove odredbe. Ovde stoji: veliki župan u roku od osam dana može zadržati od izvršenja svaku odluku oblasne skupštine. Ko god je čitao ovaj zakon, vidi da je ova odredba u suštini suprotnosti sa duhom zakona. Ovde je trebalo da stoji: svaku odluku koja je protivna zakonu ili Ustavu, i to je razumljivo, ali ne da svaku odluku može da zadrži po svome nahođenju. Za to ja izjavljujem u ovoj načelnoj debati, da ću u specijalnoj debati učiniti ovu popravku. Državni nadzor ograničen je samo na to, da zadržava izvršenje odluka protivnih Ustavu ili zakonu. Niko od nas ne može biti zato da oblasna skupština kao jedan deo ove države donosi odredbe protivne Ustavu i protivne zakonu. Ja mislim svi se u tome složemo. (Vrlo dobro.)

Ja neću da odgovaram svima zamerkama gospode poslanika ali na dve tri mislim da mi je ipak dužnost da se osvrnem.

G. Lazić je rekao, Vlada je trebala prvo da donese »zakone o uredjenju i samoupravama opština«, jer kako će da se govori o samoupravama oblasti, kad se ne zna kakve će biti opštine.

Ja bih mogao da razumem da je ovu primedbu učinio neko od narodnih poslanika iz onih krajeva, gde nema organizovanih opština. Recimo da je tu primedbu učinio Rista Gjokić, ja bi mogao da razumem, da se on plaši nečega.

Ali kad to kaže g. Voja Lazić, koji zna kako naše opštine funkcionišu, ja mislim da je ova zamerkica učinjena u oskudici stvarnih zameraka od strane opozicije samo zato, da se u opšte nešto zamermi. (Mokovljević: On je mislio na celu zemlju.)

On dalje zamerra, što su pravnici predsednici birčkih odbora. Ja mislim, da je to sasvim jasno i razgovetno. Time se htelo da ogarantuje što veća pravilnost izbora i pravilna primena zakona. A kad se prave i ovakve zamermice time se dokazuje samo jaka želja da se zamerra i velika oskudica materijala za stvarno zameranje.

Neko je već odgovorio g. Laziću na jednu primedbu, koju je učinio, odnosno zadržavanja uređaba od izvršenja. On kaže, zašto da veliki župan zadržava od izvršenja uređbe protivne zakonu i Ustavu, nego treba sve uređbe da se šalju na razmatranje Državnom Savetu. Gospodin koji je odgovorio g. Laziću, vrlo je pravilno rekao, da je ovo mnogo slobodomanije, pravilnije i korisnije od onoga što g. Lazić traži. Ovako Državnom Savetu idu na razmatranje samo one uređbe, za koje veliki župan nadje da ne odgovaraju zakonu. Ako u roku od godinu dana ne bude ni jedna uređba protivna Ustavu neće takva uređba ni biti zadržana, niti će ići Državnom Savetu, a po onome kako g. Lazić traži, morale bi sve Skupštine — 26 njih na broju da šalju Držav-

nom Savetu sve svoje uredbe, a koliko bi tada bio Državni Savet opterećen i koliko bi poslovi zaostajali, ne treba o tome ni govoriti. (Odobranje.)

G. Lazić zajedno sa g. Sokićem zamorio je, što sudovi imaju da cene zakonitost uredaba. G. Popović je to vrlo lepo objasnio, i ja neću o tome opširno da govorim. Sudovi imaju da sude po zakonu, i da sudija ima da ceni, u slučaju sukoba da li će da sudi po zakonu ili po uredbi, onda je sasvim razumljivo da zakon mora biti stariji od uredbe, i mi ne možemo u ovoj prilici donositi da uredba bude starija od zakona. (Odobranje.)

G. Sokić pohvaljujući detaljnu partiju o izradi i izboru Skupštine, zamorio je što nije opširnije izradjena partija o radu Skupštine, i što nije usvojeno da bude jedan stalan pravilnik za sve Skupštine, ovde se predviđa privremeni pravilnik za sve skupštine, a posle je ostavljeno pravo svakoj oblasnoj skupštini i odboru da sami prave pravilnike. Meni izgleda da je to mnogo bolje. Neka samoupravna tela sama prave pravilnike za svoj rad i neka ih prema svome nahodjenju menjaju i doteruju.

G. Sokić je predlagao da se finansijska sredstva oblastima povećaju. Ja, pravo da vam kažem, ne bi imao ništa protiv toga, ali, kao što je g. Popović, opet vrlo umesno, primetio: kad imamo da biramo da li ćemo prvo da sredimo finansijska sredstva države, pa posle da država, koja ima sredjena svoja sredstva, daje pomoć oblastima; ili ćemo gledati da uredimo oblasti, a da državu ostavimo, ja mislim, da ćemo se svi rešiti mnogo pre, da uredimo prvo finansijska sredstva države, pa posle da uredjena država pomaže sve oblasti.

Ja ne mogu, gospodo, a da ne istaknem ovde tvrdjenja, koja je učinio g. Hohnjec. G. Hohnjec je rekao: »Najlepše u zakonu to je naslov, a ono ostalo sve je rdjav«. Rekao je dalje: »To je lepa etiketa koja pokriva rdjavu stvar«. Zatim je rekao: »Ovo nije samouprava, nego frivolna igra sa narodnim pravima« i na posletku rekao je: »Timeo Danaos et dona ferentes«. Misleći da su Danajci centralisti, koji provode ovaj zakon. Ja, gospodo, na ove izraze i na takvu »kritiku« neću da reagiram, ja hoću samo da se ona zabeleži, pa posle dve, tri godine, mi, koji smo branili ovaj zakon, pogledaćemo se oči u oči sa g. Hohnjecom, pa ćemo da vidimo: da li smo mi u pravu, koji smo našli da ovaj zakon ima toliko mnogo dobrih strana, i da će vrlo korisno poslužiti narodu, ili je u pravu g. Hohnjec, koji je našao da je ovaj zakon ovako rdjav. (Dr. Josip Hohnjec: Biću veseo, ako vi budete u pravu.)

Gospodo, ja sam ovim završio svoj govor. (Odobranje.)

Potpredsednik dr. Svetislav Popović: Reč ima g. Jovanović.

Ljuba Jovanović: Gospodo, ja ću prvo konstatovati, da se cela dosadašnja diskusija bavi samo jednom polovinom ovoga zakonskog predloga ili jednom polovinom predmeta. Zakonski predlog obuhvata oblastnu i sresku samoupravu. Diskusija se medjutim zanimala može se reći samo o oblasnoj samoupravi; o sreskoj čuli bismo po neku reč, po neku reč o onim članovima koji govore o načinu izbora sreskih poslanika i ništa više. Ja medjutim nalazim, da se greši, što se, ako je takav smisao toga ćutanja, ne poklanja pažnja i tome delu ovoga zakonskog predloga. U ostalom može biti da je razlog tome jedino, što je u tom delu sve dobro i što se ništa nije moglo reći, a i ja zbilja mislim, da je i taj deo

predloga izradjen tako, da s njim možemo biti zadovoljni.

Moram svakako da naglasim, da je srez vrlo značajna osnovna jedinica u državi, odmah posle opštine i da ćemo kad budemo imali dobro organizovane srezove i kad oni dobiju sav onaj mah za rad na privrednom i prosvetnom polju pa i na ostalim poljima narodnog života, da ćemo mi u njima, imati jedan moćan elemenat, jednu veliku mogućnost bujnog napretka u našoj zemlji. Ja znam, da je do sada te sreske samouprave bilo samo u jednom malom delu naše Kraljevine, mislim samo u Srbiji i to naravno u Severnoj Srbiji. (Dr. Josip Hohnjec: I u jednom delu Slovenije.)

I, da dodam, u jednom delu Slovenije. Toga u ostalim zemljama nije bilo. Narodu je to bilo nepoznato, političarima je bilo nepoznato, zato je ovo davalo mali deo sredstava partijskoj agitaciji pa se o ovom delu nije ni govorilo.

Medjutim koliko ja znam, a ja mislim, da prilično poznajem narodni život u tom pogledu, u nas su srezovi vrlo važne jedinice zemaljske pa imali ili nemali svoje samouprave. Srezovi su prirodne celine, bar velikim delom, isto tako, u koliko se može govoriti o etničkoj strani, oni su po pravilu i etničke celine, to jest ima ih gde je stanovništvo po poreklu jedinstveno, gde je po poreklu izvesna celina, po kulturi celina kao i zemljišna celina tako, da će se takva celina, kad joj se da maha za razvijanje, moći se snažno razvijati i time pojačavati snagu svoje oblasti i cele države.

Pored toga srezovi i njihove samouprave imaju u nas naročitih vrlo važnih razloga. Mislim, da mi je dužnost ovom prilikom istaći, da će u srezovima ove različite nacionalne, verske, političke i druge manjine moći dobiti izraza. Ja vam neću detaljno govoriti, da će i sami pojedini delovi našega naroda srpsko-hrvatsko-slovenačkog, da će u kojoj oblasti, recite, pravoslavni biti u manjini, a katolici i Muslimani u većini, ili pravoslavni u većini a katolici i Muslimani u manjini, da će u nekim srezovima i ti koji su inače manjina moći svoju individualnost naspram celine razvijati. Ovde je jedan od znamenitih uveta i mogućnosti za razvijanje, a u isto vreme i za mir u našoj državi.

Ali ostavimo na stranu Srbije, Hrvate i Slovence. U našoj državi ima i drugih narodnostnih elemenata i mi smo prema njima dosledni svome liberalnom principu: da svakog sina ove zemlje smatramo kao ravnopravnog građanina, pa i kao našega brata i onda kada nam nije brat po poreklu, po krvi i jeziku i da želimo njegov potpun razvitak i zadovoljstvo. Mi ovim ustanovama sreskih samouprava dajemo mogućnost, da i ti naši sugrađani u krugu sreza kao i u krugu opštine onde, gde su u većini, imaju zasebnu kuću, u kojoj će svoje narodnosne osobine i svoje posebne interese moći čuvati i moći razvijati. To će po mome uverenju imati vrlo dobre posledice i za konsolidaciju naše države i za razvijanje ljubavi kod sve njene dece prema njoj i prema njenim posebnim interesima. Ali kad taj deo ovoga zakonskog predloga u opšte nije predmet kakvog osporavanja, dopustite mi, da se na tome više ne zadržavam, pa da predjem na ono što je do sada bilo glavno u našoj diskusiji.

Ja ću pre svega kratko reći, da je g. Čubrović po mome shvatanju tačno definisao dva gledišta, koja su ovde u opoziciji jedan prema drugome. Jedno je gledište državno koje, dopustite mi da ka-

žem, u glavnom zastupaju oni, koji su po svojim tradicijama i po prošlosti svojeg političkog života bili učesnici države, imali svoju državu i branili tu državu i neposredno radili, da se od te države, od Srbije, stvori ova zajednička država. Protiv toga mi činimo razloge onoga gledišta, koje se, opet po svojim tradicijama, po prošlosti svojeg političkog života, izrodilo kao opozicija državi u kojoj je živelo, na tu državu gledalo sa nepoverenjem i staralo se, da se od države ograniči i obezbedi. Oni su tražili što većih sloboda, što više svog specijalnoga i brinuli su se, da se što više odvoje i ograniče od te celine. A to je sve bilo prirodno, a jer je ta celina neprijateljska, pa su onda gledali da se od nje odbrane. I po inerciji, koja i u istorijskom i u društvenom i u političkom životu vlada kao god i u fizičkom, to se i sada produžava sa te strane i od tuda medju nama pored svih najboljih raspoloženja ima i ovih neslaganja.

Tako imamo sad sudar ovih naših gledišta, sudar koji je po nekad oštiriji i vrlo je dobro, gospodo, što je u našem Zakonodavnom Odboru ipak taj sudar uvek bratski i blag, ali tek — sudar.

Taj sukob i to neslaganje pojačani su usled nekih nesporazuma. Mi se često dovoljno ne razumemo, kad i čisto tehničke reči upotrebljavamo. Na pr. Beogradjani i neki drugi članovi ovoga doma, pa i političari van ovoga doma, šta razumeju pod reči samouprava? Ja mislim, da odgovor mogu naći u jednom kvalifikovanom delu, a to je delo onaj naert Ustava što su izradila 1920. godine ona stručna lica, ona gospoda profesori i koji je posle g. Stojana Protić sa izvesnim izmenama prihvatio i objavio u zasebnoj knjizi. Kao što znate, tu su bila gospoda profesori beogradski, zagrebački i ljubljanski, koja su nam kazala kako oni tu samoupravu zamišljaju, pa posle to isto nalaziimo u predlogu g. Stojana Protića, sa nekim izmenama. Tu nam je, dakle, kazano šta je samouprava, ali je ta samouprava sasvim nešto drugo nego ovo kako se od gospode govornika sa zapadne strane naše otadžbine ta ustanova upotrebljava u ovoj diskusiji. Za nas druge i za pomenute pisce ustavnoga naerta samouprava je ona pomesna organizacija slobodnog naroda ili predstavnika narodnih, kojoj je povereno, da ona sama bez učesća državnog svršava narodne poslove, da upravlja jednim delom tih poslova. Ali kod gospode, koja zastupaju gledište protivno našem, samouprava je sasvim nešto drugo. Oni je shvataju uopšte kao princip da narod upravlja svojom kućom ne samo u mesnim poslovima, nego u svim. I onda šta se traži? Traži se i navodi se primer samouprave iz britanskoga carstva, navode se velike oblasti po Africi i Americi od više miliona ljudi i od prostora ogromnoga kao kontinenti. Ili se spominju savezne Američke Države, pa se govori o pravima koje te države imaju u savezu. Ali, gospodo, zaboravlja se da su to države, koje imaju svoj suverenitet i svoja suverena prava. Isto tako kad se govori o švajcarskim kantonima, ne treba zaboraviti, da su i oni savez, federacije, država, a to je sasvim nešto drugo nego što je samouprava po našim pojmovima. Ali vidite, gospoda operišu sa takim pojmovima o samoupravi i kažu, da ovo što mi hoćemo nije nikakva samouprava, zato što nije ono što je ona država tamo. Naravno da nije! Ali ono je tamo suverena zemlja, ono je tamo država!

Takve zabune ima, gospodo, i onda kad se govori o engleskim dominionima i kolonijama. Pravo da vam kažem, nezgodno je upotrebljavati reč kolonija,

jer naša država nema kolonija, zato što smo mi svi braća. Ali, da uzmemo da se misli na kolonije u lepšem smislu reči, na kolonije gde žive samostalni građani, koji imaju svoja puna prava, te kolonije imaju svoja prostrana prava, one su — država. Kad se sada za Sloveniju ili druge naše zemlje traže prava koja imaju tamo britanske kolonije, zaboravlja se, da te kolonije nemaju učesća u britanskoj centrali. Da, traži li se da Slovenija bude u takvom položaju da sama svršava svoje posebne poslove, a da u centrali nema svojih predstavnika, kao što i Kanada i Južna Afrika i Australija nemaju svoga predstavnika u engleskom parlamentu i u vladi koja iz njega izlazi? To niko ne traži i ako to kod Engleza ide jedno s drugim. Međjutim ne može se tražiti samo jedno; nego ko bi se izdvojio iz zajednice i ko bi lteo zasebno da živi, ne može se onda mešati sa onima drugima koji ostaju u zajednici.

Zato i kažem, da se ovde suviše mnogo stvari meša i zato mora biti nesporazuma medju nama i zato vam napominjem, da je ovde reč o samoupravi. Onaj blok u Zagrebu ostavim da raspravlja i radi kako hoće o suverenim državama, ali mi, koji hoćemo jedinstvenu državu i koji to ne poričemo, treba da o samoupravi govorimo u onom smislu kako su se naša gospoda profesori sa g. Stojanom Protićem izrazili i kako mi svi ostali politički ljudi mislimo, kad tu reč upotrebljavamo.

Dalje, gospodo, velika je zabuna oko reči centralizam. Meša se centralizam sa jedinstvom i ide se čak dotle, da je g. Hohnjec čak rekao kako je Austrija propala zato, što je bila centralistička. Ja se tome čudim; Austrija nije bila centralistička. To je bila monarhija, to je bila država Franje Josipa i snaga joj je bila onakva kakva je njegova sila bila u pojedinim pokrajinama: Salzburgu veća, u Galiciji manja, a u Pešti još manja. Ali to je bio skup krune i zemalja Habsburške dinastije. Tamo je čak bilo dva podanstva. Bila je Ugarska sa podanicima krune Sv. Stevana, bila je Bosna i Hercegovina sa svojim »pripadnicima« i bila je sa svojim podanicima Austrija, koja čak nije imala ni kakvog pravnog imena nego je zvana »u Carevinskom Veću predstavljene zemlje«. Toliko je bila »centralizovana« zemlja, da joj nije ni imena bilo! Ako je austro-ugarski centralizam bio u tome, što je tamo bio jedan monarh, koji je u mnogim pitanjima bio doista monarh, koji je pomoću § 14. pomoću militarizma i binokratizma i pomoću drugih institucija van državnog aparata vladao... (Jedan glas iz Pučke Stranke: Bilo je previše centralizma.) Bilo je suviše nasilja, zato što tu nije bila narodna država.

Ali evo, g. Žebot je baš protivno rekao. On je rekao, da je tamo bilo slobode. U stvari ako je u Austriji bilo nekakve slobode, ona je bila za Nemce. Ja reflektiram na one reči g. Žebota o samoupravnim kotarima u Štajerskoj i pravu i učesću tih samoupravnih jedinica u školskom životu, a toga je bilo. Austrija nije dakle bila centralistička država, nego je bila produkt istorijski sui generis, koji se neće više vratiti i mi je ne možemo uzeti kao primer nečega dobrog i pametnoga u diskusiji. Neka se, gospodo, ne čini nepravda ovoj državi i neka se za nju ne kaže, da je kao Austrija i da može propasti kao Austrija. Naravno niko ovde ne misli da će ona propasti i mi se svi staramo da je čuvamo da ona živi bolje i bezbednije i da je očuvamo.

Sve take zamerke, koje su činjene predloženom sistemu, rezultat su jednim delom opozicionoga stava

onih poslanika koji su ih činili. Mi to ovima ne možemo zameriti, jer, svaki ima svoj stav i svoj položaj u parlamentarnoj diskusiji: i opozicija i većina. Ali i mi iz većine imamo prava da tražimo od opozicije da, kad se već ne slaže sa Ustavom ipak ne zaboravljaju Ustav, nego da po njemu lojalno radi. Mi se ovdje moramo držati Ustava i naravno da drukčije ne može biti nego da tako radimo. (Dr. **Hohnjec**: Vi treba da promenite Ustav!) O tome nije sad reč. Mi sad izvršujemo Ustav (Prekidanje), pa i onda kad bismo pristupili reviziji Ustava, koju traži naš drug g. dr. **Hohnjec**, mi bismo opet morali na osnovu ovoga Ustava to raditi, mi bismo morali raditi na osnovu izbornoga zakona opet osnovanog na ovom Ustavu (Prekidanje), a ne na osnovu varikada. Bar ne bismo mi radili, a ne bi radio ni g. **Hohnjec** tako, nego bismo svi tražili, da to ipak bude na osnovu sadašnjega Ustava. A zahtevi, koje iznosi nezadovoljna desnica, nisu samo neskladni sa Ustavom, nego bi se radi njihova zadovoljenja morala izvršiti revizija samog akta ujedinjenja od 1. decembra 1918. godine, revizija protivna onom, sa čim je u Beograd iz Zagreba došlo odaslanstvo narodnoga veća. Ovo se onda odlučno izražavalo za jedinstvenu državu i od tada je to, gospodo, postalo i ostalo jedan fakat. A ako bismo sada hteli nešto drugo, trebalo bi sve početi i raditi iz početka. Ta jedinstvena država nije samo zato osnovana, što je za nju bio baš Beograd, nego naprotiv za jedinstvenost države i naroda za vreme od 1915. pa do kraja 1918. godine, u emigraciji, zauzimali su se ne samo srbijanski političari i srbijanska vlada, nego i predstavnici Hrvata i Slovenaca, pa smo šta više iz redova hrvatske i slovenačke emigracije često slušali optužbe da srbijanska vlada i srbijanski političari imaju nešto — separatističkoga.

Sad nam se naprotiv iz istih krugova zamera, što smo za jedinstvenost. Posebice sam čuo zamerku našim saradnicima demokratima, kako su oni za ceo ovaj tobožnji «centralizam» krivi. Ali ako bi, gospodo, ko bio kriv za «centralizam», onda bi trebalo najpre kriviti one, koji su, kao što rekoh, onda iz Zagreba došli u Beograd sa predlogom o jedinstvenoj državi. A ti nisu bili, gospodo, samo demokrati. Tu su onda bila i druga gospoda, a bio je među njima i g. dr. Korošec. (Dr. **Hohnjec**: Nije bio. On je tada bio u Parizu!) Ali odmah onih dana je bio ovdje. (Dr. **Hohnjec**: Onda je već bilo sve svršeno. Dugo prekidanje.)

Ako mi dopustite, gospodo, da dodjem do reči, mogu lako dokazati, bez obzira na to da li je g. Korošec baš onoga dana prisustvovao našim odlukama, da je nesumnjivo, da su politički prijatelji gospode, koja su sad protivna jedinstvenom sklopu države i predstavnici ne samo opozicije, koja sada s nama sedi, nego i druge opozicije, koja se sad apstinira, tražili u ono vreme taj sistem. To je nesumnjivo. (Dr. **Hohnjec**: Ali da se puste autonomne organizacije!) Ja o tom novom pitanju neću sporiti, ali ja mislim, da nema ni u adresi Narodnoga Veća ni u odgovoru na tu adresu nijedne reči o toj autonomnoj organizaciji. (Dr. **Hohnjec**: Ima, ima!) Nema. (Dr. **Hohnjec**: Čitajte!) Ne, nego ćemo doneti ovdje tekstove, pa ćemo ovdje čitati, a ovako ponavljajući »da« i »ne« možemo do sutra govoriti i opet ništa ne dokazati. Da pak iznosimo argumente za svoja tvrdjenja, to se naravno može. (Dr. **Josip Hohnjec**: 1919. god. kad smo bili u Vladi, tražili smo i slovenački sabor u Ljubljani. — Duga upadanja i prekidanja sa raznih strana.)

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Molim Vas, gospodo, da se umirite.

Ljuba Jovanović: Ja bih samo hteo da budem na čisto, da li ću neke stvari o kojima imam da govorim, ako se gospodi ne sviđaju, smeti u opšte da govorim, ili moram unapred da od njih tražim odobrenje i da govorim samo o onim stvarima, u kojima se oni slažu sa mnom, jer sad hoću da kažem još nešto, što se opet može ovako osporiti. Ja nemam ništa protiv toga, da se tvrdjeno gdmah ospori i da se kratko kaže: »Nije tako!« ali molim, da mi se ipak dopusti da produžim.

Nesumnjivo je, gospodo, — čini mi se da je g. Dulibić nešto više o tome kazao i žao mi je što nisam bio prisutan celom njegovom govoru —, da je ovaj sistem uniformnosti, kad propisujemo za celu zemlju jednu istu oblasnu i sresku samoupravnu organizaciju, da taj sistem, velim, ima svojih nezgoda. Jer po zemlji vladaju raznolike prilike i kulture i finansijske i socijalne i političke i etičke i mnoge druge; one su različne u pojedinim krajevima i ima razloga, kad nam se zamera što propisujemo n. pr. jednom zaostalom i nerazvijenom delu naše zemlje, ono isto što i najrazvijenijoj oblasti u njoj. Ja dakle priznajem, da to ujednačavanje ima svojih nezgoda, ali ono ima i nekih svojih dobrih strana, jer na kraju krajeva i oni u zapuštenijoj i oni u naprednijoj oblasti sinovi su jedne iste zemlje. Ali to pitanje, šta je bolje, ostavimo sada na stranu i dozvolite mi konstatovati, da od kad smo počeli raditi na pripremanju našega ujedinjenja pa do danas, ja nisam čuo da je ma ko tražio nešto drugo nego to da se sprovede uniformisanje u pogledu sklopa države. Tražilo se, da svuda budu jedna ista prava, da svaka od pojedinih oblasti ima ista prava, jednu istu organizaciju. Tako je to traženo od početka, a može biti to nije bilo tako opravdano zbog ove naše velike raznolikostne prošlosti, ali to je uniformisanje neprestano sa svih strana traženo i sa svih strana čulo se gde se govori, da treba da budemo jednaki i da hoćemo da smo jednaki. E, gospodo, kad hoćemo da smo jednaki i da budemo jednaki, onda je potrebno da se donese zakon kao ovaj koji predviđa jednu istu organizaciju i jedan isti samoupravni život svuda.

Moram da Vas, gospodo, podsetim, da je ovdje u plenumu Skupštine zamereno, što su neki političari iz centruma spominjali i neka izuzetna zakonodavstva, neki izuzetni položaj Hrvatske, pa se protiv toga odlučno protestovalo. Mi hoćemo — rečeno je — izuzetan položaj onda i za Srbiju i za Bosnu i za Sloveniju i Mačedoniju i Vojvodinu. Razume se, da to onda ne bi bio nikakav izuzetan položaj nego je baš opet uniformisanje protiv koga se sad ovde više.

Istina, sad imamo od tog dosadašnjeg opšteg gledišta jedno odstupanje. To je odstupanje učinio Hrvatski Blok, koji hoće nešto zasebno i on bez obzira na sve ustaje i kaže: »Vi se uređujte kako znate i vi u Beogradu i vi u Ljubljani i vi u Mačedoniji, ali dajte nama Hrvatsku suverenu«. To je, gospodo, nešto novo. Samo je došlo post festum. Kad je proglašeno ujedinjenje 1. decembra 1918. god., to isto veće sastali smo se posle toga proglasa na zajednički razgovor ja i mnogi naši prijatelji, koji smo u tom delu učestvovali i koji nisu. U tom razgovaranju ustao je jedan Hrvat i bio prvi koji je kazao, da je rad odati jedno veliko priznanje »bivšoj Kraljevini Srbiji« koja se »i ako nezavisna država i pobednica,

večeras utopila u ovu zajednicu«. Ja sam toga časa gledao lica mnogih prisutnih Srba i mogu kazati da je mnoge zbolelo to što je rečeno: da se Srbija »utopila«. Ali, u koliko sam video, da je Srbe to zbolelo, pa su ipak čekali, nisam video, da je koji Hrvat reagirao na to i da je kazao: nije se utopila, ne utapamo se! (Dr. **Josip Hohnjec**: Utopila se u Jugoslaviju) I Jugosloveni i Nejugosloveni i Slovenci i Hrvati i Srbi pristali su onda na to utapanje, a danas neki vele: pa Srbija koja se zbilja utopila, neka ostane, ako hoće i dalje utopljena, a nama dajte da živimo zasebno. Ja moram reći, da je tu jedna velika . . .

(Dr. **Josip Hohnjec**: Nema smisla polemizirati s onim koji nije ovdje!) Vi mislite da nema smisla, a ima smisla! Znače zašto? Zato što u koliko nema srodnosti između Vas i onih iz Bloka u pogledu raspoloženja prema državi, jer Vi hoćete ovu državu, a oni ne znam hoće li — i hoće i neće — ipak i Vi govorite neke stvari, koje mogu vrlo lako dovesti do onoga što oni rade i što oni hoće. Ono što Vi govorite nije uvek Vaša prava misao — ja sam uvjeren u to — ali ipak vi govorite tako, da upućujete stvari ka onome što oni rade i što oni hoće. (Dr. **Josip Hohnjec**: Mi se držimo svoga programa. Mi ne idemo ni levo ni desno; mi idemo svojim putem!)

Kad biste Vi išli samo svojim putem, ja ne verujem, da biste Vi imali razloga, sem onog koji ističe iz Vašeg opozicionog stava, da tvrdite, kako ovaj zakonski predlog, kad bude ostvaren, neće dati dovoljno garancije i mogućnosti da se posebna privreda i posebna kultura u pojedinim delovima zemlje mogu razvijati i čuvati. (Dr. **Josip Hohnjec**: Jer Vi Srbi to tražite, pa i mi Slovenci i Hrvati tražimo to za sebe!)

Ja smatram i to sam toliko puta kazao i izneo razloge za to — neću ih sada ponavljati — da u ovom našem životu, kakav je sada i kakva je istorija izradila u pojedinim delovima kao i u celini zemlje, da i u tim pojedinim delovima ima mnogo zdravoga, dobrog i korisnoga, što je u stvari ne samo svojina toga kraja u kome je to poniklo i u kome se to razvijalo, nego što je element snage i bogatstva, kako materijalnog, tako i moralnog celokupne naše zemlje i da treba našu državu tako da sklopimo, da se i ta znamenita posebnost može lepo razvijati. Ako dakle i vi po svojim programima samo to mislite i želite, ja se u tome s vama slažem. Ali, ja smatram, da ovaj zakonski predlog u punoj meri dopušta, da se i privreda i kulturni interesi naših pojedinih delova mogu i očuvati i razvijati. Ne samo što su ove samoupravne kompetencije za privredu i za kulturni život dovoljno prostrane po mome shvatanju, nego se ovim zakonskim predlogom, u tom pravcu još nešto više dopušta. Dopušta se da one »parcelacije«, protiv koje se toliko govori i od čega se načinilo oružje — ne kažem s vaše strane — protiv države, da te parcelacije u tom pogledu u stvari ne bude. Ja nisam čuo, da su gospoda obratila pažnju na odredbu čl. 88. Po čl. 88. mogu se dve i više oblasti udružiti i zajednički raditi pojedine privredne i kulturne poslove. Ja ću samo da vam spomenem: u vladinom predlogu ima samo reč »privredne«, u pododboru smo mi dodali i »kulturne«. Kaže nam se: »Vi cepate slovenačku kulturu«. A evo mi dajemo mogućnosti, da se na tom polju rada ove slovenačke oblasti ujedinje i da mogu sve ono što hoće u privrednom i kulturnom pogledu čuvati, da čuvaju. (Dr. **Josip Hohnjec**: Zašto parcelisati?)

U tome je vašem pitanju naše glavno neslaganje. Mi smo govorili o tome toliko mnogo i kazali smo te razloge, a vi ste te razloge ignorisali i opet ih ignorirate. Mi smo kazali: zato što hoćemo da očuvamo državne interese protivu onih, koji rade protiv države. To je tako evidentan razlog, da ga ne bi trebalo ni spominjati, ali smo ga ipak kazali. Vi znate, da ima u zemlji elemenata i opasnosti na koje smo dužni misliti i kad vi nama te razloge ignorirate, onda moram da tvrdim, da su naše i vaše dva mnogo različna gledišta. Ali vaše je gledište u tom pogledu ne samo pogrešno i rdjavo, nego i grešno. Greh je kad vi ignorirate brigu o opstanku države. Svaki ima prava i dužan je da se brine za svoj opstanak. Vi znate, da ni čovek samac nema prava da uzme sebi svoj život, a jedna država, koju u današnjem trenutku predstavlja samo jedna generacija, još manje ima prava na to. Vaša je dužnost bila ako niste hteli ignorisati, a ignorisali ste, da kombatirate naše iznesene razloge ili da mesto onih predložite druge mere državne bezbednosti. (Dr. **Josip Hohnjec**: To je vaša stvar.) Zar je naše stvar da pronalazimo lekove za sve moguće bolesti vaše?

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Ja molim g. Hohnjeca, da ne prekida g. govornika. G. poslanik se drži predmeta i nije dao razloga, da se ga prekida. (Dr. **Josip Hohnjec**: Zar se on drži predmeta kad govori o Hrvatskom Bloku?)

Ljuba Jovanović: Meni je žao što pre svega g. Hohnjec, svakako bez ikakove rdjave namere, zadržava ovu diskusiju suviše dugo. A ovo što ja sada govorim ne tiče se Hrvatskoga Bloka, nego ja govorim o ceplanju Slovenije na dva dela. Govorim pogledom na propise u Ustavu o cifri od 800.000 i govorim, da ovaj zakonski predlog daje mogućnosti, da bi se moglo potpuno zadovoljiti čak i težnje samoga g. Gosara, koji nam je ovdje govorio o jednom zasebnom slovenačkom narodu, sa zasebnom kulturom i zasebnim jezikom a govorim da se u članu 88. može naći dovoljno mogućnosti, da se održi taj tobož zasebni slovenski narod sa svojom kulturom i svojim jezikom. Eto vidite, preko toga se prelazi, pa kad se tako radi onda imam prava što smatram, da u ovoj nepomirljivoj opoziciji prema našem radu vidim neke sličnosti sa radom Hrvatskoga Bloka, jer i ona klizi malo nizbrdicom u pravcu Hrvatskoga Bloka, a meni je žao što iz vaših reči vidim takvo skretanje, jer znam dobro, da vi ne želite ići onakim putem.

A kad sam već tu, hoću da nešto rečem o samoupravama i o kulturnom radu. Pomenute su škole sa zamerkom što je mesna samouprava odstranjena od školskoga života. G. Drogenik je na to vrlo lepo odgovorio, da i taj deo zakonskog predloga ističe iz Ustava. Po Ustavu nastava je državna i ovim se predlogom nastava zadržava u državnim rukama. Ali isto tako država ima pravo da svoju vlast delegira na drugoga. Zato je u ovom predloženom zakonu lepo predviđeno za oblasne samoupravne ustanove »saradivanje« na unapredjenju prosvete u oblasti. Koliko će biti to saradivanje, to će se zakonodavstvom daljim kazati, jer da se sve napiše u prvom zakonu, koji je i inače dosta opširan, priznaćete, da je nemoguće. Koja će se kompetencija u pogledu nastave dati pojedinim oblastima, to je pitanje budućnosti. Ja mislim, da će se izvesne stvari ostaviti zajedničkom zakonodavstvu i Ministarstvu Prosvete, a izvesne stvari će se preneti na opštine, srezove i oblasti, kao što je

to bivalo ne samo u Štajerskoj, nego i u Srbiji, a toga ima i po drugim zemljama.

To će isto biti i za ostale struke; ali, naravno, sada je nama vrlo teško razbiti nepoverenje, koje se prema državi i prema predstavnicima države tako ukorenilo. To je, gospodo, ostalo kao nasledstvo istorije, kao nasledstvo svega onoga opravdanoga nepoverenja, što se osećalo prema jednoj tuđoj državi, pa se sada prenosi ovde i prema predstavnicima ove države. Jedan gospodin je spomenuo jednu tešku reč: »Mi nećemo da primamo darove od Danajaca«. Valjda nismo mi, jedni drugima neprijatelji kao što su pod Trojom bili Grei Laokoonu! Ja bih želio, da toliko nepoverenja, ako već ne može sasvim nestati, a ono da se barem ublaži i da se gleda i nastoji, ne da se još više podstiče, nego da se što više ukloni. Ja razumem sve ono nepoverenje nekih govornika prema nadzoru državne vlasti, ali ja predpostavljam, da tu ne može biti govora o onakom odnosu kakav je bio odnos Trojanaca prema Danajcima. Ovde može biti samo političkih ili partijskih protivnika, a ni u kom slučaju ne će biti neprijatelja. Mi imamo iskustva kako je ranije u Srbiji bilo, kakav je u njoj bio odnos između državne vlasti i samouprave, pa ako je bilo i pogrešaka, pokadkad i sukoba između njih, bilo je zato i lepog saradivanja između okružnih načelnika i okružne skupštine i odbora, saradnje na svim kulturnim poslovima. Evo tu ima gospode i iz predjašnje opozicije u Srbiji, pa neka kažu kakav je po pravilu bio odnos između okružne skupštine i okružnog načelnika. Ja mislim, da će tako nešto biti i ovde i da će se mnogo što šta, šta je bilo lepo u nutrašnjem životu Srbije, postupno preneti i na ostalu Kraljevinu.

To isto nepoverenje ogleda se i u celoj kritici na član 2. Kaže se, da se u tom članu ništa precizna ne kaže. Ja naprotiv nalazim, da se tu govori precizno. (Jedan glas: Ovo su samo naslovi bez teksta.) Gospoda kažu, da su to naslovi bez teksta. Ali ti naslovi kažu vrlo mnogo, oni kažu sve. Kad se ovde kaže, da u krug rada oblasne samouprave spadaju građevinski propisi, zatim izgradnje mostova, cesta, regulisanje potoka i bujica, iskorišćivanje prirodnih dobara i t. d. neću sve da čitam — to onda znači, da nikakva državna vlast neće moći ograničiti oblasnu samoupravnu ustanovu, da ona ove poslove ne radi; to znači, da državna vlast neće imati prava da spreči oblasnu skupštinu i njene organe da ne rade ove poslove. I to se tiče svega ovoga što je tu o raznim poslovima rečeno bez ograde, kategorično. A ima i ona druga kategorija, druga grupa propisa o samoupravnim poslovima, gde se spominje »saradivanje« na unapredjenju prosvete u oblasti i t. d. To znači, da će jedan deo toga posla imati i država u svojim rukama, a jedan deo da će odvojiti samoupravi. Koji će posao zadržati država, a koji će preneti na samoupravu, to će biti posao onog daljeg specijalnog zakonodavstva. Kako će to biti, to zavisi o došnjoj Skupštini, o vladi, a najviše o narodu koji bude birao poslanike. Ali i samo ono što je ovde već kategorički rezervisano za nadležnost oblasti sasvim je dovoljno za sad.

Ona pak bojazan o finansijama oblasnih samouprava nije umerena, jer mi ćemo o tome i dalje misliti i one linije, koje su ovde naznačene samo u glavnim potezima, potpunije ćemo razraditi. A drugo, gospodo, sumnjati u budućnost ovih ustanova značilo bi su-

mnjati u princip demokratije. Kad damo narodu po oblastima to pravo, narod će biti toliko jak, da će on naći potrebna finansijska sredstva, i tome svome pravu on će steći sve potrebne garancije i naći načina da ga i ostvari u punoj meri.

Na posletku, gospodo, kao što vidite, ako u svemu ne možemo zadovoljiti kritičare, koji se ovde javljaju, možemo kazati da zadovoljavamo ustavne propise o ovome predmetu i ja sam uveren, kao što su i druga gospoda kazala, da je ovaj izradjeni zakonski predlog shvatio namjere ustavotvoraca potpuno i da ih zadovoljava. Ja sam kazao reč potpuno, ali time nisam dovoljno precizno kazao svoju misao. Ja, gospodo, ovo upravo smatram kao vrlo lepu i solidnu bazu za naš samoupravni život. Na toj bazi imaćemo i dočnije da radimo i da ove ustanove novim zakonodavstvom da izradjujemo i dogradjujemo. Imaće da se u ovom našem prvom poslu po nešto i menja, ali smo uvereni, da je ovo što mi danas dajemo vrlo lep početak za stvaranje mogućnosti onim posebnim snagama, koje u pojedinim delovima naroda postoje, da se razvijaju kako u interesu tih delova stanovništva, tako i u interesu celine.

Dopustite mi, gospodo, da baš povodom nekih upada za vreme ovoga mog govora na završetku kažem ovo: ja vrlo nerado hoću da čoveku i licima, sa kojima se ne slažem, pripisujem namere koje oni nisu kazali sami, pa to radim i u ovom momentu. Ja sam ovde malo pre spomenuo neke tendencije, koje se javljaju u strujama koje nemaju danas svojih predstavnika u našem krugu. Ja to činim, jer su to struje o kojima političari treba da vode računa, ali i za to što izvestan način diskusije, koji se među nama ovde čuo, po mome shvatanju ide u prilog tim strujama i ako ne namerno. A evo zašto. Kad bi gospoda predstavnici pučke stranke svoj autonomistički program izlagala dosledno, onda ne bi bilo te opasnosti, da budu pomagane i one druge struje, ali gospoda greše što izlaze van svoga programa. G. Hohnjec je ovde kazao, da onaj koji dobro razlikuje, dobro poučava: qui bene distinguit, bene docet. A ovde se sa strane drugova g. Hohnjeca ne razlikuje dovoljno, kad nam se razni zahtevi postavljaju. Jer kad se, zahtevajući samoupravu šire od predloženih, u isto vreme spominje Irska i države Američke i Švajcarski kantoni, onda se i nehotice brani jedna teza, koja nije autonomistička nego federalistička. To isticanje federalističkog sistema protiv ovoga tobožnjeg centralizma, isticanje sa očevitnom pohvalom, ja sam često slušao ovde ovih dana. Ali kad se to radi mora se pomisljati: ili da će se sa tim zahtevom uspeti ili ne uspeti. Ako se neće uspeti, zašto da se bez potrebe seje nezadovoljstvo u narodu? Jer ako se pomaže jedan veliki pokret osuđen na neuspeh, to nije dobro.

Ali, gospodo, ako se drži, da se može uspeti, onda kakav može biti kraj tome uspehu? (Dr. **Josip Hohnjec**: Da dodje g. Protić!) Ali g. Protić je spomenuo i reč amputacija. To hoću da vam kažem! Mi međjutim amputaciju nećemo: nećete ni vi, neću ni ja. Ko hoće ono što hoće g. Protić, mora biti spreman i na amputaciju. (Dr. **Josip Hohnjec**: Mi ćemo razgovarati sa g. Protićem!) Ima i drugih, koji sem vas hoće da razgovaraju sa g. Protićem. (Uzrujanost. Prekidanje.) Vidite, gospodo, među Slovencima nema političara koji hoće to što ne želi ni g. Hohnjec, ali među Hrvatima ima a ima i kod Srba. (Dr. **Josip Hohnjec**: To je internacionalno pitanje!) Prekrasno!

Samo Vas molim, da kad nešto redimo, treba da mišlimo na kraj. Jer kad se stvari zahuktaju one ne zavise od jednoga, od dva čoveka, ni od njihovog dogovora. Mogu da se dogovore ne samo g. Protić i vi, nego i vi i g. Protić i g. Pribičević i mnogi drugi političari da se slože kako da radimo; ali ako se same stvari naopako zahuktaju, onda ipak ništa nećete moći učiniti! Zato se mi moramo čuvati da stvari tako ne uputimo. Naprotiv dužnost je i jedne i druge strane raditi, da se stvari upućuju na smiravanje. Ali je jedno, gospodo, nesumnjivo da ovo izuzetno, ovo provizorno stanje od 3 godine i više mjeseca daje u pogledu smirivanja rdjave rezultate i danas posle tolikoga vremena u gorem smo položaju nego što smo pre bili. Zato mi iz toga stanja moramo izaći i stvoriti jedno stanje kao stalno i redovno. Ako se to redovno stanje posle pokaže na delu da ne valja, i ne upoređujući ga sa preko-oceanskim zemljama, mi moramo fražiti nešto drugo. Ali da perpetuiramo ovo stanje, koje sad postoji, ja se ne mogu složiti i to je ono u čem se mi sad u opšte ne možemo složiti.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Ima reč g. dr. Ilija Šumenković

Dr. **Ilija Šumenković:** Gospodo, kao što svi putevi vode u Rim, tako i ova današnja diskusija vodi u stari spor o centralizmu i federalizmu. Sasvim je prirodno, da se povodom ovoga nacerta zakona o samoupravama neobično mnogo dodiruje taj problem i da se ovako diskusija proširuje. Sasvim je prirodno, gospodo, što su se prilikom te diskusije konstatovale iste nezgodne pojave, koje su se konstatovale i prilikom diskusije o Ustavu pre nekoliko meseci. Te nezgodne pojave mogu se svesti na troje. Prvo, pripisuju se predstavnicima i zastupnicima pojedinih ideja, a najviše centralističke ideje, motivi i razlozi koji u samoj stvari ne postoje. Drugo i ako se nalazimo pred jednim pitanjem praktičnoga života koje treba rešiti jasno i određeno, predlažu se neodređene i nejasne solucije. A najzad unosi se zabuna sa primerima iz inostranstva, sa kojima se ne operiše sa dovoljno iskrenosti. Prilikom debate o Ustavu govoreno je o idejama centralizma i federalizma i tada su padale izvesne fraze, koje su zastupnicima centralizma pripisivale ideje koje u samoj stvari ne postoje. Ovoga puta od predstavnika jedne jače stranke kazana je stvar koja je čudnovata: da smo uveli centralizam da zaštitimo varoške interese na štetu seljačkih interesa. Gospodo, mi koji smo glasali za ovaj Ustav, rukovodili smo se sasvim drugim obzirima i drugim motivima. Meni se čini, gospodo, da je taj spor između centralizma i federalizma bio jasno određen. On je bio, što se tiče onih, koji su za autonomije, određen u izjavi koju je dao g. dr. Šimrak. U koliko se tiče centralista, on je bio određen u govoru koji je držao g. Voja Marinković u Ustavnom Odboru. G. Šimrak je kazao, da je protiv centralizma ne zato, što centralisti hoće namerno da omogućie hegemoniju jednog plemena nad drugim, nego zato što centralizam fatalno i protiv volje svojih kristalica mora odvesti u hegemoniju. G. Marinković je kazao, da je protiv autonomija ne zbog toga što veruje da oni koji zastupaju autonomije imaju nameru da idu ka separatizmu, nego zbog toga što autonomije, što federalizam može fatalno odvesti u separatizam.

Ovde su, gospodo, kao što vidite, bila dva psihicka stanja, dva osećaja straha: s jedne strane strah od slabljenja države, s druge strane strah od plemenske hegemonije. Kad se usvoji naš predlog za

uredjenje države, šta ima iz toga? Imalo bi se to, da sva prava svih plemena neće možda biti dovoljno zaštićena, ali će biti zaštićeno jedno veliko pravo naroda, da sačuva svoju državu. Ako bi se pak usvojio predlog autonomista, onda biste imali zaštićena sva prava pojedinih plemena, ali ne biste imali ogarantovano pravo naroda, da sačuva svoju veliku državu. Mi smo bili u toj situaciji da biramo između ta dva straha. Metnite ruke na srce i odmerite koji je strah veći i opravdaniji: da li strah od slabe države, ili strah od hegemonije. Mi koji smo glasali za Ustav, mi smo se izjasnili za jaku državu. Mi koji smo glasali za Ustav, mi smo se izjasnili protivu straha od plemenske hegemonije a za strah od rastrojenja države.

Gospodo, što se tiče to odredjenosti u formi, ta su se pitanja pojavila i kod diskusije o Ustavu. Tada smo se mi nalazili pred pitanjem koje je moralo da dobiie svoje neposredno rešenje. Ona je g. Trumbić predložio jedno rešenje, koje u samoj stvari nije bilo rešenje, već odlaganje rešenja. Kako je pitanje moralo dobiti svoje definitivno rešenje, mi se nismo mogli složiti sa onim što je predložio g. Trumbić. Na posletku i onda su isticani primeri iz inostranstva, primeri Amerike, Švajcarske i Nemačke, pa i onda se nije operisalo sa dovoljno iskrenosti. Kad je za primer isticana Amerika da se dokaže, da su autonomije dobre i da mogu da opstanu a da ne vode rastrojenju države, onda je zaboravljeno, da pojedine autonomne pokrajine — države — koje sačinjavaju Savez Američkih Država, nisu ni plod istorijskog razvitka, da nisu udešavane prema geografskim osobinama terena na kome se nalaze Američke države, već da su plod čiste racionalnosti. Ko god pogleda na granice većine država Severo-Američkih, on će odmah videti, da su to prave linije izvučene kao lenjirom na karti. Zbog toga ne može u tim autonomnim državama da bude one opasnosti kao u državama, koje su posledica istorijskog razvitka, koje su specijalna celina sa specijalnim načinom života. Kad se je navodio primer iz Švajcarske, zaboravilo se, da su pojedine države, pojedini kantoni tako mali, da oni nikad ne bi mogli biti opasni za celinu. Kad se navodio primer Nemačke, zaboravilo se, da je tu postojao kamen temeljac Pruska, koji je držao čelu državnu zgradu, a kod nas nije predložio ni jedan od gospode autonomista, da se stvori jedna taka Pruska. Mi, gospodo, sad konstatujemo iste nezgodne osobine kao i u onoj diskusiji, koja je bila prilikom Ustavne debate. Navodi se primer iz Engleske i to od strane gospode iz jugoslovenskog Kluba najčešće i najradije. Primer iz Engleske sadrži, gospodo, dva elementa: jedan je elemenat demokratski a drugi je elemenat konzervativan. On, što je demokratski, odnosi se na kompetenciju samouprave i na način kako treba stvoriti samoupravna tela, a ono, što je konzervativno u tome, odnosi se na teritorijalne granice samouprave. Gospoda iz Jugoslovenskog Kluba, meni se čini, ne upotrebljavaju primer iz Engleske zbog demokratskog elementa koliko zbog konzervativnog elementa. U koliko se stvar tiče demokratskog elementa, g. Popović je pokazao u svome govoru, da što se tiče demokratizma, ove naše samouprave, kako su predviđene u ovom zakonu nisu ništa gore od engleskog, ako nisu bolje. Što se tiče konzervativnog elementa, evo kako stoji u Engleskoj s tim. Teritorijalno vi ste imali i imate još uvek jedan haos. Tamo kod samoupravne jedinice imate parohije, imate ujedinjenje parohije, imate varoši,

imate distrikte-srezove i najzad grofovije. Konstatovano je, da jedna parohija često puta zahvata teritoriju jedne i druge grofovije. Konstatovano je također iz ujedinjenih parohija, da su se teritorijalno pomешale, da jedna varoš čini sastavni deo i jedne i druge grofovije. Nastao je haos na koji su se Englezi strahovito žalili. Je li to, gospodo, ideal, koji iz Engleske treba da prenesemo ovde kod nas? Ja mislim, da nije.

G. dr. Dulibić učinio je jednu primedbu na ovaj zakon i ta je primedba za mene vrlo interesantna. On je prvo konstatovao, da su pojedina samoupravna tela kod nas, da su pojedine oblasti različite i to dosta različite jedna od druge i po veličini i po svojim sposobnostima za život. Na je kazao kako će zakonodavstvo, koje određuje kompetenciju tih samouprava, biti uniformno, onda će doći do toga, da će se zakonodavstvo upravljati ili prema najjačim i najspособnijim oblastima i davati takve kompetencije do kojih male neće nikada stići, ili će se udesiti prema najmanjim, pa će velike oblasti onda biti sputane u ovome radu. G. Ljuba Jovanović kaže, da tako mora da bude. Ne mogu teritorijalne oblasti iz Crne Gore recimo da budu toliko jake kao bogate oblasti iz Slavonije. Ja mogu da navedem neki primer iz Engleske i tamo ima isto tako samouprava, koje se razlikuju jedna od druge tako, da je na pr. jedna Jorkšir 40 puta veća od one, koja je najmanja. Tako mora biti.

G. dr. Dulibić takodje konstatuje, da su kompetencije naših oblasti date u čl. 2. suviše velike i široke. G. Dulibić se žali na to, »što je mlada suviše lepa«, što je dobro ono što je dobro. Tačno je, da je kompetencija naših oblasti suviše široka. Kada je krajem 18. veka u Engleskoj — hoću da navedem taj primer koji je tako drag gospodi — izvršena jedna velika evolucija u samoupravnom pogledu, ta evolucija nije izvršena toliko zakonodavnim putem, ona nije stvorena u zakonima. Zakoni su i to vrlo malo proširili kompetenciju samoupravnih tela. Ta evolucija je izvršena u samim samoupravnim telima od onih, koji su tu bili i imali te zakone da iskoriste. Ona nije zavisila od forme nego od sadržine. Tu nisu bili značajni zakoni nego ljudi koji su iskoristili zakone. Mi dajemo ovim našim zakonom veliku kompetenciju našim samoupravama i mi ne verujemo, da će ovaj zakon stvoriti te samouprave. Široka kompetencija zavisice i od onih ljudi, koji u tim samoupravama rade. Ako ti ljudi budu sposobni, ako budu ono što su Englezi bili, ako budu sposobni da upotrebe zakon kao Englezi, onda ćemo imati Englesku samoupravu.

Gospodo, ja ću da završim govor sa ovim. Po mišljenju onih koji su najveći prijatelji samouprava u samoj Engleskoj, po mišljenju Stuarda Mila samo-

uprave su škola za narod. U njima narod ima da se vaspitava višem boljem državnom životu i te su škole vrlo dobre škole. Sad zavisi od toga kako će se u tim školama raditi, hoće li zakon imati uspeha ili neće. I zato što ja smatram, da mi ovim dajemo narodu dobru školu; ja ću glasati za ovaj zakon.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Lista prijavljenih govornika iscrpna je. Za reč se više niko nije prijavio. Time je diskusija u načelu dovršena. G. izvestilac se odrekao završne reči, stoga možemo odmah pristupiti glasanju ovoga zakona u celosti.

Gospoda koja primaju predloženi zakonski predlog za podlogu specijalne rasprave neka izvole glasati »za«, gospoda koja ne primaju neka izvole glasati »protiv«.

(Nastaje prozivka i glasanje. — Posle glasanja.)

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Glasalo je svega 26 poslanika. Za zakonski predlog glasalo je 19, a protiv zakonskog predloga glasalo je 7 poslanika. Time je ovaj zakonski predlog u načelu primljen za podlogu specijalne rasprave. Medjutim, ja mislim, pre nego što predjemo na pretres u pojedinostima, da odložimo današnju raspravu o njemu i da je nastavimo sutra. Pre nego što bi se prešlo na pretres u pojedinostima, ja bih molio gospodu poslanike, koja hoće da stave pojedine amandmane, da pre početka sednice podnesu te amandmane predsedništvu, da ih ono uzme u obzir. Za iduću sednicu ja predlažem pretres u pojedinostima ovog zakonskog predloga. (Prima se.)

Pavle Angjelić: Ja sam pre 10 dana podneo u sednici Zakonodavnog Odbora jedan predlog za zakonodavno tumačenje jednoga člana, koji se odnosi na izdržavanje naših studenata na strani. Ovo zakonodavno tumačenje potrebno je, gospodo, stoga što je g. Ministar Finansija pogrešno protumačio taj zakonski propis i oduzeo medicinarima stipendija. Kako je ovde u pitanju izdržanje naših studenata na strani, ja molim g. predsednika, da se ova stvar kao hitna stavi na dnevni red za iduću sednicu.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Predlog g. poslanika Angjelića saopšten je ovde u sednici Zakonodavnog Odbora i on će biti stavljen na dnevni red, kad se svrše ove stvari za koje smo obavezni da ih svršimo u roku, a medjutim pitanje je, da li ćemo i ove stvari svršiti na vreme kako to nalaže državni interes i za koje je propisan rok. Ja bih molio g. Angjelića, da se stupi dok ne svršimo ove stvari.

Današnju sednicu zaključujem, a iduću zakazujem sutra u 9 časova pre podne, s naznačenim dnevnim redom.

(Sednica je zaključena u 12 i po časova.)